ناسیۆنالیزم و ململانێی چینەکان

ماکسیم ڕۆدنسۆن - ئێرنست مەندڵ
لە عەرەبییەوە: بابان ئەنوەر

تێبینی: ئەم بابەتە دەقی دیبەیتێکی نێوان هەردوو بیرمەندی مارکسیست (ماکسیم رۆدنسۆن)ی فەرەنسی و (ئێرنست مەندڵ)ی بەلژیکییە

ماکسیم رۆدنسۆن:

داوای ئەوەم لێدەکرێت ئەم ئێوارەیە دەربارەی پەیوەندییەکانی نێوان ململانێ چینایەتییەکان و ململانێ نەتەوەییەکان قسە بکەم. ئەمەش پرسێکە مارکسیستەکان بەگشتی لەسەری دواون، بەڵام خاڵی دەستپێکی من لەم پرسەدا مارکس دەبێت، لەبەرئەوەی هەر ئەو بە ڕوونترین و ئاشکراترین شێوە ژمارەیەک پرسی پەیوەست بەم بابەتەی خستۆتە بەرباس. باوەڕی باو لەم بارەیەوە ئەوەیە کە مارکس تیۆری خەباتی چینایەتی (یان ململانێی چینەکان)ی داهێناوە، وەک فاکتەرێکی گرنگ لە دینامیکی کۆمەڵایەتییدا. بەڵام ئەو مارکسیستانەی ئاگادار و لێکۆڵەرێکی وردن، دەزانن کە ئەم قسەیە ڕاست نییە. خودی مارکس خۆی هێزێکی زۆری داوەتە بەر خۆی و بە کۆششێکی زۆرەوە گەیشتووە بەوەی ئەم قسەیە بکات و بە ڕوونی دووپاتی بکاتەوە. هەر خۆی ئاماژەی بە چەندین تیۆرزان داوە کە زەمەنێکی زۆر پێش مارکس باسیان لە ململانێی چینەکان کردووە، خودی مارکس شتێکی لەم جۆرەی کەشف نەکردووە، گەورە مێژوونووسانی فەرەنسیی، بەتایبەت لە سەردەمی گەڕانەوەی پادشایەتییدا ، بە شێوەیەکی تایبەت ململانێی چینەکانیان زەقکردۆتەوە و تیشکیان خستۆتە سەر، لەناو ئەوانەشدا (ئۆگستان تیێری). لە سەرەتاکانی شۆڕشی ساڵی 1789دا، کۆمەڵگەی ئەورووپیی بە شێوەیەکی عەفەویی و خۆڕسک بیریدەکردەوە، ئەگەر دەربڕینەکە دروستبێت بە گوێرەی پێودانگەکانی ململانێی چینایەتی.

لەم نێوەندەدا ئەوەی مارکس وەک شتێکی نوێ پێشکەشیکرد، یەکەم: ململانێی چینەکان دوای سەرکەوتنی بۆرژوازییش هەر بەردەوام دەبێت، لەو دەمەی کۆمەڵگەی بۆرژوازیی سەرکەوتوو، سوورە لەسەر ئەو باوەڕەی ئەم ململانێی تەنها دیاردەیەکی ڕابردوو بووە [و بەسەرچووە]. دووەم: مارکس ئەوەش زیاددەکات کە ململانێی چینەکان خۆی لەناو خۆیدا دیاردەیەکی پێشکەوتووخوازانەیە. سێیەم: مارکس ئەوەش زیاددەکات، کە ئەمەیان بە یەکێک لە بەشداریە بنەڕەتییەکانی دادەنرێت، کە ئەو ململانێ چینایەتییەی لەناو کۆمەڵگەی بۆرژوازییدا دەگوزەرێت، دواجار سەردەکێشێت بۆ کۆمەڵگەیەکی بێ چین. لێرەوەیە کە جەخت دەکاتەوە لەسەر ململانێی چینەکان لە ئەورووپای ساڵانی چلی سەدەی نۆزدە. هەر ئەم جەختکردنەوەیەشە درێژدەبێتەوە بۆ ئەو فۆرمولە لیریکییەی لای هەموو لایەک ئاشکرایە و لە ساڵانی (1847-1848)دا مانیفێستی پارتی کۆمۆنیستی پێنووسراوە، کە دەڵێت مێژووی مرۆڤایەتی هەتاوەکو ئەمڕۆ تەنها مێژووی ململانێی نێوان چینەکان بووە [صراع بین الطبقات].

دەمەوێت کەمێک لەسەر ئەم فۆرمولەیە بوەستم. بێگومان پێویستە دەربارەی مانای ئەم ڕستەیە لای مارکس پرسیارمان لەلا دروستببێت، ئایا مارکس بەباشی لەوە تێگەیشتووە کە ئەگەر مێژوو بە مانا باوەکەی وەربگرین دەبینین جگە لە ململانێ چینایەتییەکان شتی دیکەش لەخۆدەگرێت، بەتایبەت ململانێ نەتەوەییەکان و ململانێ ئیتنی و هۆزایەتییەکان و ...هتد، کە ئەمانەش، لانی کەم لە یەکەم ڕوانیندا، ململانێی چینایەتی نین. گومان لەوەدا نییە ئەو دەیەوێت بڵێت -ئەمە ئەگەر گوتەکەی مارکسمان لەناو چوارچێوەی فکرییەکەی ئەو سەردەمەدا وەرگرت، واتە بەوپێیەی مارکس پەیڕەوی لە فەلسەفەیەکی گەشبینانە و پێشکەوتووخواز و پەرەسەندنگەرایانەی مێژوو دەکات (بەو مانایەی فەلسەفەیەکە هەر لە

کۆمەڵگەی بۆرژوازی گوزارشت نییە لە کۆتایی ململانێی چینەکان، ئەوەی لە بەرژەوەندیی ئەم کۆمەڵگەیە بێت لە بەرژەوەندیی گشتیی نییە

بنەڕەتەوە بە فەلسەفەیەکی شۆڕشگێڕانە دادەنرێت)- ململانێی چینەکان ئەو دیاردەیەیە کە مرۆڤ دەخاتە سەر ڕەوتە پێشکەوتوو و ڕوولەباڵاکەی بەرەو فۆرمگەلی سوودبەخشتر و کاریگەرتر لە پەیوەندییەکانی بەرهەمهێناندا، بەرەو ڕادەی بەرهەمداریی مرۆڤ و بەرهەمهێنان، لەگەڵ هەموو ئەو لێکەوتە کولتووریی و کۆمەڵایەتییانەی لەم ڕەوتە کەوتنەوە.

ماركس لە هەمان سەردەمدا وەڵامی ئەو بیرۆکەیەی داوەتەوە کە دەڵێت ململانێی چینەکان دیاردەیەکی ڕاگوزەر و کاتییە و بەشێکە لە ڕابردوو (کە ئەمە بیرۆکە و ئایدیای باڵادەستی کۆمەڵگەی بۆرژوازیی بوو لەو سەردەمەدا)، یاخود دەیانگوت دیاردەیەکی شومە و پێویستە بەرەنگاری ببینەوە. بە کورتییەکەی، پێویستە درک بەوە بکەین کە ئەو کۆمەڵگە بۆرژوازییەی بەهۆی شۆرشی 1789وە دروستبووە، لە سەردەمی خۆیدا و لەگەڵ خۆیدا ئەو باوەڕەشی خەملاندبوو کە ئیدی [کۆمەڵگە] گەیشتۆتە کۆمەڵگەیەکی بێ چین. هەموو لەگەڵ بوونی هەژار و دەوڵەمەنددا ڕاهاتبوون -بەڵام ڕەنگە بە چەمکەکانی ماركس ڕانەهاتبن: سەرمایەدار و پرۆلیتاریا- بەڵام لەو باوەڕەشدا بوون ئەم جیاوازییانە شتێکی نەگونجاوە و لە جێگەی خۆیدا نییە، بەڵام هەموو شتێکیش بە پێشکەوتنی بەرهەمهێنان و تەکنیک و پەروەردە و ...هتد هاوسەنگ دەبێت و ڕێک دەبێتەوە، و مادام جیهان چۆتە سەر ڕێچکەی کۆمەڵگەیەکی بێ چین، ئیدی پێویست بە هێنانەئارای قۆناغێکی جۆریی نوێ ناکات، پێویست بە شۆڕشێکی دیکە ناکات. کرۆکی باسەکە ئەوەیە کە ئەمە هەمان ئەو خود-ئاگاییەیە کە لەم سەردەمەماندا لە کۆمەڵگەی سۆڤیەتدا باڵادەستە. بەڵێ ڕاستە هەندێک جیاوازیی هەیە مرۆڤ ناتوانێت چاوی لێبپۆشێت، بەڵام هیچ کەسێکیش نییە لەو باوەڕەدا بێت ئەم جیاوازییانە گونجاو بن و لە شوێنی خۆیان بن. هەمان دۆخ لە ئیمپراتۆریەتی عەباسیی ئیسلامییشدا هەبوو: وێڕای ئەوەی جیاوازیی لە پلە و پایەکاندا گەلێک ڕوون و ئاشکرا بوو، بەجۆرێک مرۆڤی تووشی واقوڕمان دەکرد کە دەبینرا لەلایەک توێژێکی زۆر دەوڵەمەند و دەسەڵاتدار هەیە، لە لایەکی دیکەش کۆیلەکان یاخود ئەو کەسانە هەبوون کە لە هەژارییەکی جەرگبڕدا دەژیان، بەڵام گران بوو بەلای خەڵکییەوە ڕواڵەتێکی نەگونجاویی لەو جیاوازییانەدا ببینن، لەبەرئەوەی شەریعەت و یاساکانی خودا بۆ هەموو لایەک وەک یەک یەکسانە، و لەم دونیا بێت یاخود لەو دونیا ڕۆژێک دێت هەردووکیان بەخێر دەگەڕێتەوە.

مارکس بە توندیی بەرپەرچی ئەو ڕوانگەیەی دەدایەوە کە دەڵێت هەوڵدان و ڕاکردن بەدوای بەرژەوەندییەکاندا، باڵی بەسەر ئەو کۆمەڵگەیەدا کێشاوە [کۆمەڵگەی بۆرژوازی] کە بەم دواییانە لەسەر بنەماگەلێکی دادپەروەرانە دامەزراوە. هەروەها بەرپەرچی ئەو «ساویلکەیی»ە بۆرژوازییەی دەدایەوە کە ئایدۆلۆژیای بۆرژوازی بازاڕی بۆ گەرمدەکرد، کە بانگەشەی ئەوەیان دەکرد مادام ئیدی میللەت لەناو پەرلەماندا نوێنەری هەڵبژێردراوی هەیە -تەنانەت لە ڕێگەی دەنگدانی گشتییشەوە هەڵبژێردراون- و خاوەنی ئیرادە و نیازی باشن (هەر لەگەڵ بینینی کەسانی گەندەڵ و گەمژە لەنێویاندا، بەدڵنیاییەوە بەپێی لۆژیکی شتەکان لە شوێنەکانیان لادەبرێن)، ئیدی ئەم ئیرادە باشە بەتەنها بەسە بۆ دابینکردنی بەرژەوەندیی گشتیی و پێشکەشکردنی بە باشترین شێوە. مارکس بە توندی بەڕووی ئەم قسە پڕوپوچ و ساویلکانەدا وەستایەوە، بە باشی ئەوەی ڕوونکردەوە کە بە هیچ جۆرێک مەسەلەکە پەیوەست نییە بە ئیرادەی باش و ئیرادەی خراپەوە، بەڵکو پەیوەستە بە نوێنەرایەتیکردن (یان نوێنەرایەتی نەکردن)ی چینە بەرژەوەندجیاوازەکان لە بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە و سەرکردایەتیکردنیدا. ئەم هەوڵانەی مارکس هەمان ئەو هەوڵانەیە کە پێویستە لەمڕۆدا بەگەڕبخرێن بۆ پوچەڵکردنەوەی وەهمەکانی کۆمەڵگە، ئەو کۆمەڵگەیەی باوەڕێک باڵی بەسەردا کێشاوە کە پێیوایە ئیرادەی باش بەبێ هیچ ململانێیەکی ناوخۆیی و بە شێوەیەکی سروشتی دەتوانێت بەسەر دژەکەیدا سەربکەوێت.

شوێنکەوتووانی مارکس دەستیان بە هەمان فۆرمولەوە گرتووە، هەتاوەکو بگەنە ئەنجامگیرییەک کە چەکێکی تێدابێت بۆ هێرشکردنە سەر باوەڕی باو، تا دواجار بەم تێزانە کۆتایی پێدەهێنن: ململانێ نەتەوەییەکان، لە هەموو سەردەم و شوێنێکدا، تەنها دیاردەیەکی لاوەکیی و ڕووکەشن و ماسکێکن بۆ ململانێی چینەکان. لەو ئایدیایانەی بە شێوەیەکی بەربڵاو لە نێوەندە مارکسیستییە ئاست نزمەکاندا بڵاوبووەتەوە، کە گۆڕاوە بۆ جۆرە دامەزراوەیەکیش -لە ڕوانگەیەکی لەم جۆرەوە هیچ پێویستییەک نییە بۆ جیاکارییەکی ورد لەنێوان دامەزرا بەناویەکداچووەکان کە ڕەنگی دامەزراوەیان بەسەردا بڕاوە- ئەو ئایدیایەیە کە دەڵێت چینە خاوەن ئیمتیازەکان ململانێی نەتەوەیی گەرم دەکەن و هانی دەدەن، بۆئەوەی نیگای جەماوەر لە ململانێی چینایەتی وەربگێڕن. لایەنگرانی ئەم مارکسیزمە ئاست نزمە کە گۆڕاوە بۆ جۆرە دامەزراوەیەک، دوای جەنگی (1914-1918)ش وازیان لەوە نەهێنا کە ئەو جەنگە تەنها بە خەسڵەتە شەیتانیی و شەڕانگێزەکەی سەرمایەداری ڕاڤە بکەن بەبێ گەڕانەوە بۆ هیچ شتێکی دیکە، ئەمەش چارەسەرەکەی بریتییە لەمە: بە کۆتاییهێنان و لەکارخستنی سەرمایەداری، جەنگەکانیش کۆتاییان دێت. ئەم ڕاڤەیە لەمڕۆدا چۆتە ناو بازنەی لەبیرچوونەوەوە، بەجۆرێک نەوە شۆڕشگێڕە هاوچەرخەکان گرنگییەکی زۆر بە زیانە مرۆییەکان نادەن، لەودەمەی لە بەرامبەردا و لە دەوروبەری ساڵی 1920دا، ترس لە جەنگەکان، پاڵی بە زۆر کەسەوە نا بەرەو مارکسیزم. هۆکاری هاتنیشیان بەرەو مارکسیزم بەهۆی ئەگەری هاتنەئارای چاکبوونی کۆمەڵایەتیی نەبوو، هێندەی باوەڕێک بوو کە پێیوابوو بە هەڵوەشاندنەوەی سەرمایەداری بەرەو جیهانێکی خاڵیی لە جەنگ دەڕۆین.

لەم دیدگایەوە ململانێ نەتەوایەتییەکان دیاردەیەکی ئایدۆلۆژیی ڕووتن، لەسەر هیچ شتێکی دیار و بەرجەستە دانەمەزراون، ڕاستییەکەی شێوێندراوە، بەرامبەری ململانێ چینایەتییەکانە و ڕووبەڕووی تۆڕێک بەرژەوەندی و خواستی دیاریکراو نابێتەوە بۆ دانانی خەڵک لەناو پەیوەندییەکانی

بەرهەمهێنانـدا. لـەم دیدگایـەوە، بـە کورتیـی، ناکرێـت و نابێـت بەرژەوەندیـی و خواسـتە ڕاسـتەقینە و ڕەسـەنەکان ببنـە مایـەی جیـاوازی و نەگونجـان لەنێـوان ئەندامانـی یـەک چینـدا لەنـاو نەتـەوە جیاجیاکانـدا، بەتایبـەت ئەگـەر ئـەو چینـەی بابەتـی لێکۆڵینـەوە و باسـەکەیە، چینێکـی چەوسـاوە بێـت. سـەبارەت بـە چینـی باڵادەسـت، ئـەم لقـە لـە مارکسـیزم بـە ڕادەیـەک لـە ڕادەکان پێشـوازیی لـە بوونـی جیاوازیـی لـە بەرژەوەندییەکانـدا دەکات. بـەڵام سـەبارەت بـەو چینـەی کەوتۆتـە ژێـر زەبـری چەوسـاندنەوەوە، بەتایبـەت چینـی کرێـکار، هیـچ هۆکارێـک نییـە بمانگەڕێنێتـەوە بـۆ بەرژەوەندییـە لێکجیـاوازەکان. هـەر دژایەتییەکـی چینـی کرێـکار لـە هـەر جێگەیـەک بێـت، دژایەتیکردنـی هەمـوو چینـە کرێکارییەکانـە، و هـەر بـەو شـێوەیەش. بێگومـان سروشـتییە کـەس بـاوەڕ بـەوە نـەکات و خەیاڵـی ئـەوە نـەکات کـە کۆمەڵـە خەڵکێـک بەهـۆی ململانێـی نێوان خۆیانـەوە لـە سـتەمی چەوسـاندنەوەی سـەرمایەداری ڕزگاریـان بـووە. لێرەوەیـە کـە ئەوانـەی باوەڕیـان بـەم بیروبۆچوونانە هەیـە، هەوڵێکـی نەپسـاوەیان داوە بـۆ گێڕانـەوەی ناکۆکیـی ئیتنی-نەتەوەیـی بـۆ ناکۆکیـی نێـوان چینـەکان.

هەندێکیـان ئـەو ڕەخنەیەیـان هێناوەتـەوە پێـش کـە مـن لـە پێشـەکییەکەمدا بـۆ کتێبەکـەی (ئەبراهـام لیـۆن) بـە نـاوی «ڕوانگەیەکـی ماتریالیسـتیی بـۆ پرسـی جولەکـە» ئاڕاسـتەی خواسـتی نووسـەرم کـردووە بـۆ گێڕانـەوەی مێـژووی جولەکـە و کورتکردنـەوەی لـە کێشـەیەک لـە کێشـەکانی ململانێـی چینـەکان، لـە ڕێگـەی تیـۆری گەل-چینـەوە ، هەروەهـا ئـەو ڕەخنەیـەی ئاڕاسـتەی گریمانەکەیـم کـردووە، کـە گریمانەیەکـی گەلێـک بەربـڵاوە و دەڵێـت هەمـوو چارەسـەرێک لەسـەر ئاسـتی چینـەکان، هـاوکات چارەسەریشـە بـۆ کێشـە نەتەوەییـەکان. ئەمـە پرسـێکە بەهۆیـەوە ڕێگـە بەخـۆم دەدام تـەواو بـاوەڕی پێنەکـەم، لێرەشـدا ئامـاژە بـە پرسـی ئیسرائیل-فەڵەسـتین دەکـەم .

ئێسـتا دێمـە سـەر هەڵسـەنگاندنی ڕەخنەکـەی خـۆم بـۆ ئـەو تێزانـە. لـەو بـاوەڕەدام ڕوانگـەی مارکـس بـۆ ئـەو گرنگییـە مەزنـەی ململانێـی چینـەکان لـە مێـژوودا هەیەتـی، بەرئەنجامێکـی کۆتاییـە لـە زانسـتی گۆڕانـە بەردەوامـە کۆمەڵایەتییـەکان و سۆسـیۆلۆژیادا. بـەڵام لـە لایەکـی دیکەشـەوە هەرگیـز ئـەوە یەکلانەبۆتـەوە کـە ململانێـی چینـەکان هەمیشـە و بەبەردەوامیـی سەردەکێشـێت بـەرەو پێشـکەوتن. ئـەو تێـزەش بـە شـێوەیەکی تایبەتـی لەلایـەن مارکسـیزمی بەئایدۆلۆژیکـراوەوە گەشـەی پێـدراوە، بەتایبـەت مارکسـیزمی ستالینیسـتی. پێـش چەنـد ڕۆژێـک نووسـینێکی سـاڵی 1877ی مارکسـم خوێنـدەوە، کـە وەڵامـە بـۆ یەکێـک لـە لایەنگرانـی بـە نـاوی (میخایلۆڤسـکی)، کـە وتارێکـی تونـدی دەربـارەی مارکسیسـتبوونی خـۆی نووسـیبوو، تێیـدا تێـزە مارکسیسـتییەکانی گشـتاندبوو بـە ئامانجـی جێبەجێکردنـی بەسـەر پەرەسـەندنی ڕوسـیادا. مارکـس تووشـی شـۆکێکی گـەورە بـووە بـەم وتـارە کـە لـە گۆڤارێکـی ڕوسـیدا بڵاوبووبـووەوە، نامەیـەک بـۆ بڵاوکـەرەوەی گۆڤارەکـە دەنێرێـت، بـەڵام نامەکـە ناگاتـە جێگـەی خـۆی، دوای مەرگـی مارکـس، ئەنگڵـس ئـەم نامەیـە بڵاودەکاتـەوە. مارکـس لـەو نامەیـەدا بـە دیاریکراویـی دەڵێـت (میخایلۆڤسـکی) دەخوازێـت «تاکـە تیۆرێکـی فەلسـەفیی-مێژوویی» بەسـەر هەمـوو بارودۆخەکانـدا جێبەجێبـکات، کـە ئەمـەش جێگـەی هەوڵـدان و ویسـتی مارکـس نەبـووە. مارکـس لـەم بارەیـەوە نموونەیـەک دەهێنێتـەوە کـە لـە دواییـن ڕۆژەکانـی ئیمپراتۆریەتـی ڕۆمانییـدا ڕوویـداوە؛ لـە ئەنجامـی ململانێـی چینەکان لەنـاو کۆمەڵگـەی ڕۆمانییـدا، لەلایـەک جەماوەرێکـی ئـازاد هەبـوون، کـە ڕەنگـە لـە بارودۆخێکـی دیکـەدا ببنـە پرۆلیتاریـای کرێگرتـە، لـە لایەکـی دیکـەش خـاوەن سـامان و سـەرمایە گـەورەکان هەبـوون. بەدیاریکـراوی ئەمـە ئـەو گریمانانـەن کـە (مارکـس) لـە کتێبـی «سـەرمایە»دا

لە ڕاستەوە: کلاود لانزمان - ژان دانیاڵ - ئەلین فینکیلکراوت - بۆڤوار - فوکۆ - پییێر نۆرا - ڕۆدنسۆن (1982)

وەک بنەمای دەستپێکی کۆمەڵگەی سەرمایەداری ئاماژەی پێداون. ئەمەش هەمان ئەو دۆخەیە کە لە ئەورووپای هەردوو سەدەی پانزە و شانزەدا ڕوویدا، بەڵام هەرگیز لە ڕۆمادا ڕووینەدا. بەڵکو لە ڕۆمادا ئەو پرۆلیتاریایەی ئاماژەی پێکرا، بوونە جەماوەرێکی پەرشوبڵاو، نانیان پێدەدان و بە گەمەی سێرکەوە سەرقاڵیان دەکردن، لە بەرامبەریشدا دەوڵەمەندەکان پارە و سامانی خۆیان لە هەموو شتێکدا خەرجدەکرد، جگە لە کڕینی هێزی کار بە کرێ، ئەمە جگە لەوەی بە هیچ جۆرێک لە پرۆژەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا خەرجیان نەدەکرد.

هاوکات ناتوانرێت هیچ بەڵگەیەک لەسەر ئەوە بخرێتەڕوو کە کۆمەڵگەی فیودالی -بەوپێیەی گوایە کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتووتر بووە لە کۆمەڵگەی کۆیلەداریی، کە ئەمەش بۆخۆی پێویستی بە سەلماندنە- بەرئەنجامی ململانێی چینەکان بووە لە سەردەمە دێرینەکاندا. کەواتە یەکلانەبۆتەوە کە ململانێی چینەکان هەمیشە و بەردەوام سەردەکێشێت بەرەو پێشکەوتن.

بەڵام لە بەرامبەردا ئەوە یەکلابۆتەوە کە [ململانێی چینەکان] دیاردەیەکی جێگیرە و هەیە و سەرکۆنەکردنی هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێت، وەک ئەوەی لەناو دامەزراوە ئایدۆلۆژییە بۆرژوازییەکاندا هەیە، بۆ نموونە کلێسا، کە بەدرێژایی چەندین ساڵی دوور و درێژ پێیوابوو -کە بەم دواییانە ئەم نەریتە بەرەو پوکانەوە چووە- کە هێندە بەسە بە دەنگی بەرز هاواربکات و بڵێت «ململانێ بەڵایەکی گەورەیە، لێکتێگەیشتن و ئاشتەوایی گەلێک باشترە»، هەتاوەکو دواتر خودی ململانێی چینەکان ئەم دەنگەی بێدەنگ کرد. لێرەدا حەق و ڕاستی لایەنگری مارکس دەبن بەدڵنیاییەوە، خودی پەردەپۆشکرن و خۆکەڕکردن لە ململانێی چینایەتی، ستراتیژێکە لەناو ئەم ململانێیەدا.

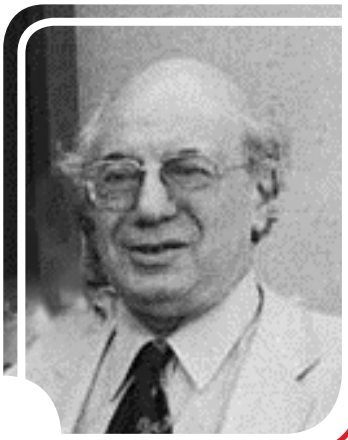

لەو باوەڕەدام ڕوانگەی ماركس بۆ ئەو گرنگییە مەزنەی ململانێی چینەكان لە مێژوودا هەیەتی، بەرئەنجامێكی كۆتاییە لە زانستی گۆڕانە بەردەوامە كۆمەڵایەتییەكان و سۆسیۆلۆژیادا

ئـەوەی شـتێكی یەكلاكەرەوەیـە -وەك ماركـس بـاوەڕی وەهایـە، و پێموایـە ئێمـەش هەمومـان هەمـان بۆچوونمـان هەیـە- ئەوەیـە كـە كۆمەڵگـەی بـۆرژوازی گوزارشـت نییـە لـە كۆتایـی ململانێـی چینـەكان، ئـەوەی لـە بەرژەوەندیـی ئـەم كۆمەڵگەیـە بێـت لـە بەرژەوەندیـی گشـتیی نییـە. ئـەوەش دەڵێـم ماركـس، كـە وێـڕای بلیمەتییەكـەی زەینێكـی نزیـك لـە ئایدۆلۆژیـای هەبـووە، لـەو بـاوەڕەدا نەبـووە كـە كۆمەڵگـەی ئابووریـی بەدەوڵەتیكـراو، هاوشـێوەی كۆمەڵگـەی بۆرژوازیـی، كۆتایـی ململانێـی چینـەكان نەبێـت. ڕەنگـە زۆربەتـان هـاوڕا نەبـن لەگەڵمـدا، بـەڵام ئەمـە بۆچوونـی منـە. پێموایـە ئایدیاكانـی ماركـس دەسـتكەوتێكی بەردەوامـن بـۆ سۆسـیۆلۆژیا، بـەڵام دەگونجێـت فـراوان بكرێـن، ئـەوەش بەدیاریكـراوی بەپێـی ئاڕاسـتە و میتۆدۆلۆژییەكـەی خـۆی.

گـەر بـەدوای ئـەوەدا بگەڕێـن كـە ململانێـی چینـەكان لـە واقیعـدا چـۆن ڕوودەدات، تاقیكردنەوەكەمـان لەبـەردەم خۆماندایـە، هەتاوەكـو ببینیـن كـە ململانێـی چینـەكان لەنـاو منداڵدانـی كۆمەڵـە یەكەیەكـی جیـاوازدا ڕوودەدات: نەتـەوەكان، دەوڵەتـەكان، ڕەچەڵـەك و ئیتنیكـەكان و ...هتـد. شـتێكی سروشـتییە كـە ڕەوت و ئاڕاسـتەی هاوشـێوە هەبـن لەنێـوان ململانێكانـدا، وەك ئـەوەی لـە ئەوروپـای هاوچەرخـدا دەبینرێـت، بـەڵام لـە شـوێنەكانی دیكـە بـە هەمـان ڕوونیـی بەرچـاو نییـە، ڕەنگـە لـە سـەردەمەكانی دیكـەش ناڕوونـتر بێـت. هێـڵ و پەیوەندیـی و ئینتەرناسـیۆناڵ هەبـوون . پێـش ئینتەرناسـیۆنالی یەكـەم، كـە سـاڵی 1867 چـاوی بـە دونیـا هەڵهێنـاوە، چەندیـن ئینتەرناسـیۆنالی دیكـە هەبـوون، ئەگەرچـی لـە فۆڕمـی كاڵ و كرچیشـدا بووبـن. هەروەهـا لـە مێـژوودا ململانـێ لەنێـوان ئـەو یەكـە ئیتنـی و نەتەوەییانەشـدا هەبـووە، ئەمـەش هەمـان شـتی گومـان هەڵنەگـرە. كـە ئـەم ململانێیانـە ناكرێـت كورتبكرێنـەوە و بگەڕێندرێنـەوە بـۆ ململانێـی چینـەكان. هـەروەك چـۆن هیـچ هاوسـازیی و پێكەوەگونجانێكـی پێشـوەخت نییـە لەنێـوان چینەكانـدا، بـە هەمـان شـێوەش، بـە بـاوەڕی مـن، هیـچ هاوسـازیی و پێكەوەگونجانێكـی پێشـوەخت لەنێـوان یەكـە ئیتنیكییەكانـدا نییـە، هـەروەك چـۆن لەنێـوان یەكـە (ئیتنی-نەتەوەیـی، نەتـەوەكان و ئومەتـەكان و ...هتد)یشـدا نییـە. مـن ئـەوە هەژمـار ناكـەم كـە ئەگـەر هەتاوەكـو ئەمـڕۆ، لەسـەر ئاسـتێكی عەقڵانیـی و بەپێـی پێودانگەكانـی بەڵگەسـازیی زانسـتیی، هۆكارگەلێـك هاتبنەپێـش هەتاوەكـو بـاوەڕ بـەوە بكرێـت كـە هەمـوو ناكۆكییەكـی دەرەكیی بـۆ نموونـە، بەسـتراوەتەوە بـە ناكۆكییـە

ناوخۆییەکان. هەروەک چۆن پاساوی پێویست پێشکەشنەکراوە هەتاوەکو ئەو باوەڕە دروستبێت کە نەهێشتنی ململانێ ناوخۆییەکان، بەو گریمانەیەی کە ڕەنگە زۆرێک لە ئێوە لەو باوەڕەدا بن، بەدڵنیاییەوە سەردەکێشێت بۆ نەهێشتنی ململانێ دەرەکییەکان. من لەو باوەڕەدام ئاماژەکان پێچەوانەکەیمان پێدەڵێن.

هیچ هۆکارێکی ناچارکەر نییە بۆ باوەڕهێنان بەوەی ناکۆکیی نێوان نەتەوەکان و فۆڕماسیۆنە ئیتنی-قەومییەکان، بنەمایەکی ماتریاڵییان نییە، نەوەک بنەمایەکی تەواو ئایدۆلۆژی. بەڵکو بەپێچەوانەوە، هەموو شتێک لەسەر ئەو باوەڕەیە کە ململانێ -وەک ئەوەی من لێی دەڕوانم ململانێیەکی هەتاهەتاییە- لەپێناو بەدەستهێنانی زۆرترین ژمارەی خەڵک و موڵک، بە شێوەیەکی ستوونیی -ئەگەر دەربڕینەکە دروست بێت- لەنێوان چینەکان و توێژەکان و یەکەکاندا ڕوونادات، تەنها لەنێو منداڵدانی یەک نەتەوە و یەک ئیتنیک و یەک قەومدا، بەڵکو بە شێوەیەکی ئاسۆییش لەنێو کیانە ئیتنی-نەتەوەییەکاندا ڕوودەدات.

ئاساییە چەند هێڵ و بەستەرێک لەنێوان ئەم دوو جۆرە ململانێیەدا بوونیان هەبێت. بەڵام ئەوەی جێگەی مشتومڕ نییە بۆ نموونە، ئەوەیە کە بە شێوەیەکی بەشەکیی سنووری ئەو یەکانە ببەسترێتەوە بە ئاستی بەرهەمهێنانەوە. پێویستە بەرهەمهێنان بگاتە ئاستێکی دیاریکراو -کە بەرهەمهێنانیش بە شێوەیەکی بەشەکیی پەیوەستە بە بونیادی چینەکانەوە- هەتاوەکو یەکەی زۆر بەرفراوانتر لەوانەی پێشوو دروستبن، لەبری هۆز و خێڵ و عەشیرەت بۆ نموونە، نەتەوە و ئیتنیک و ئومەت دروستبن.

هەروەها ئەوەش جێگەی مشتومڕ نییە کە پەیوەندییەکە تەنها لە یەک لایەنەوە نییە. من پێموایە دابەشبوون بۆ چینەکان و توێژەکان و ...هتد، بەستراوەتەوە بە قەبارەی یەکەکانەوە، هەندێک جار چینەکان و توێژەکانیش لە ئەنجامی ململانێی نێوان ئەم یەکانەوە دروستدەبن. خودی (ئەنگڵس) یش لە «ئەنتی دۆرینگ»دا لەسەر ئەمە ڕاوەستاوە، کاتێک هەوڵ دەدات بیسەلمێنێت کە لەپێش مێژووی پێکهاتنی چینەکاندا دوو ڕێگە هەبووە: ڕێگەیەکیان بەو بارودۆخە وەزیفییانەدا تێدەپەڕێت کە وەردەچەرخێت بۆ بارودۆخێکی ناوازە و پێشکەوتووتر لە بارودۆخەکانی دیکە، ڕێگەی دووەمیش زۆر بە سادەیی بریتییە لە ڕێگەی جەنگ، ڕێگەی داگیرکاریی و دەستبەسەرداگرن، کاتێک هۆزێک یاخود ئیتنیکێک یەکێکی دیکە داگیردەکات و بەوەش دەبێتە چینی باڵادەستی ناو ئومەتێکی نوێ. لەم بارەیەوە نموونەی (ڕواندا-بۆرۆندی)مان هەیە، کە لە یەک کاتدا دابەشبوونی ئیتنی و کۆمەڵایەتیی بەسەردا هاتووە. بەرەیەک هەموو ململانێکە دەگێڕێتەوە بۆ ململانێی ناوخۆ و وەک پاشکۆیەک ململانێ دەرەکییەکەی پێوە دەبەستێتەوە، لە چەندین نموونەی کۆن و نوێدا تێبینی ئەم حاڵەتەمان کردووە (ئەمە لە شارە گریکییەکان ڕوویدا، کاتێک ئەرستۆکراتەکان ناپاکییان لەگەڵ شارەکەدا کرد، لەبەرئەوەی دوژمنەکە ئەرستۆکراسی بوو)، بەرەیەکی دیکەش هەموو ململانێکە دەگێڕێتەوە بۆ ململانێی دەرەکی و لە ئاست پێکدادانە ناوخۆییەکاندا بێدەنگ دەبێت. هەموو ئەمانە پەیوەستن بە دۆخە ناوخۆیی و دەرەکییەکەوە، هەم لە ڕوانگە بونیادگەرییەکەوە، هەم لە ڕوانگە دۆخئامێزەکەوە (circumstantial). هەرچۆنێک بێت، داخوازی و بانگەشە بۆ یەکێتیی نەتەوەیی لە زۆر باردا، کاریگەرییەکی گەورەی هەیە.

من بەتەواوی دژ بەو تێزەم کە لەم ڕۆژانەدا وەک هێزێکی سەرەکی بڵاودەکرێتەوە، کە هەڵگری بۆنی ناسیۆنالیزمە، بەتایبەت لە جیهانی سێدا، ئەو تێزەی هەندێک جار پێیدەگوترێت ناسیۆنالیتاریزم (nationalitarism) . ئەگەر مەبەست

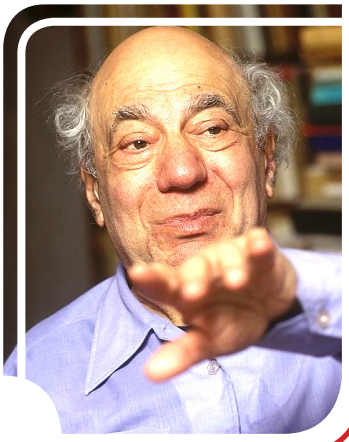

ناکرێت و نابێت بەرژەوەندیی و خواستە ڕاستەقینە و ڕەسەنەکان ببنە مایەی جیاوازی و نەگونجان لەنێوان ئەندامانی یەك چیندا لەناو نەتەوە جیاجیاکاندا، بەتایبەت ئەگەر ئەو چینەی بابەتی لێکۆڵینەوە و باسەکەیە، چینێکی چەوساوە بێت

لێی زاڵبوون و هەژموونی ململانێی چینایەتی بێت لە قۆناغی خەبات لەپێناو سەربەخۆییدا لە جیهانی سێ، ئەوا تەواو پەسەندە و کێشە نییە. بەڵام ئەم تێزەش، فاکتەرەکانی ململانێی ناوخۆیی فەرامۆشدەکات و وەلادەنێت، بەڵکو ئەو قۆناغە فراوان دەکات و لە چوارچێوەی کارێکی هاوبەشدا کە پێیدەگوترێت ئاوەدانکردنەوە یاخود بونیادنانەوەی نەتەوەیی، هەتاوەکو دوای قۆناغی سەربەخۆییش ئەم چەمکە ڕادەکێشێت، کە پێمایە کارێکی لەم شێوەیە تەنها بە شێوەیەکی بەشەکیی قبوڵدەکرێت. هاوکات جۆرە پیرۆزکردن و جێگیرکردنێکی ئەم ئاراستەیە هەیە؛ تەنانەت وەهای لێهاتووە هەندێک کەس لەو باوەڕەدان کە ناسیۆنالیزمی لاوازەکان، واتە ناسیۆنالیزمی جیهانی سێ، هەرگیز ڕۆژێک لە ڕۆژان ناتوانێت ببێتە ستەمکار، کە ئەمەش شتێکی ڕەتکراوە و قبوڵ نەکراوە. تەنانەت کەسانێک هەن بەو ئاراستەیەدا قسەدەکەن کە هیچ بوارێک نییە بۆ خستنەڕووی کێشە ناوخۆییەکان، لانی کەم بۆ ماوەیەکی درێژ ئەم دەرگایە داخراوە، کە ئەویش قۆناغی ئاوەدانکردنەوە و بونیادنانی نەتەوەییە، کە پێشتر باسمانکرد.

وێڕای هەموو ئەوانەش، من لەلایەک دژ بە هەر مەیلێکی ناسیۆنالیستی (نزعة القومیة) یاخود ناسیۆنالیتاریستییم (القومانیة) کە هەمیشە و لە هەموو بوار و ساتێکدا دەربارەی هەژموونی ململانێی نەتەوەیی دەدوێت، لە هەمان کاتیشدا دژ بە کورتکردنەوە و بچوککردنەوەی هەموو ململانێیەکی کۆمەڵایەتی و گشت ململانێکانی نێوان کۆمەڵگەکانم تەنها بۆ ململانێی نێوان چینەکان. پاش کەمێکی دیکە دەگەڕێمەوە بۆ دەستنیشانکردنی هەندێک خاڵی دیکە.

ئێرنست مەندڵ:

1: چەند تێبینییەکی بەرایی

سەرەتا دەمەوێت هەندێک تێبینیی کورت و پوخت دەربارەی هەندێک لەو کێشانە بخەمەڕوو کە (ماکسیم ڕۆدنسۆن) لە میانەی قسەکانیدا وروژاندنی. کاتێک لەسەر خاڵێک ڕادەوەستین کە گشتاندن و ئەبستراکتیزەکرنی تێپەڕاندبێت، ئەو خاڵەی ڕۆدنسۆن خۆی خستۆتە سەری، پێمایە ئەو باوەڕەی دەڵێت ململانێی چینەکان ناتوانێت ڕاڤەی هەموو مێژوو بکات، وردەوردە دەبێتە باوەڕێکی قەناعەتپێنەکەر. کاتێک لەلایەک جەخت لە هەژموونی فاکتەرە دەرەکییەکان دەکاتەوە، لە لایەکی دیکەش و لە دەمێکی دیکەشدا جەخت لە هەژموونی فاکتەرە ناوخۆییەکان دەکاتەوە، ئەوا لەڕاستیدا وەڵامێک پێشکەش ناکات، بەڵکو پرسیارێک دەخاتەڕوو.

بێگومـان، ئـەم فۆرمولەیـە پرسـیارگەلێک دەوروژێنێـت: بۆچـی لـە هەندێـک کاتـدا فاکتـەرە دەرەکییـەکان هەژموونیـان هەیـە؟ ئایـا ئـەم هەژموونەیـان بەهـۆی بەرژەوەندییـە ڕاسـتەقینەکانەوە بەدەسـتهێناوە، ئەگـەر وەڵامەکـە بەڵێیـە، کەواتـە ئـەو بەرژەوەندییانـە چیـن؟ یاخـود ئـەو هەژموونەیـان بەهـۆی نامۆبوونـە ئایدۆلۆژییەکانـەوە بەدەسـتهێناوە، بەوپێیـەی هەندێـک لـە چینـە کۆمەڵایەتییـەکان هۆشـیار نییـە بـە بەرژەوەندییەکانـی خـۆی، یـان بـەو هۆیـەوە کـە گاپێـک کەوتۆتـە نێـوان خـۆی و هۆشـیاربوون بـە بەرژەوەندییەکانـی؟ بـەڵام بنەمـای ئـەم نامۆبوونـە چییـە؟ هەمـوو ئـەم پرسـیارانە، کـە تێبینییەکـەی ماکسـیم ڕۆدنسـۆن بەسـەریاندا تێپەڕیـوە، پرسـیارگەلێکن دەمانگێڕنـەوە بـۆ بناغـەی ململانێـی چینـەکان.

ململانێـی چینـەکان هەوڵێکـە بـۆ ڕاڤەکردنـی مێـژوو؛ سـەرجەم ڕاڤەکانـی دیکـە [ی مێـژوو] بـە نیشـانەیەکی پرسـیار کۆتاییـن پێدێـت کـە دەمانگێڕێتـەوە بـۆ ململانێـی چینـەکان. مـن دەتوانـم چەندیـن نموونـە بهێنمـەوە لـە هەمـان ئاڕاسـتەی ئـەو نموونانـەی (ماکسـیم ڕۆدنسـۆن) ئامـاژەی پێـدان؛ ئەسـڵەن هیـچ پێویسـتمان بـەوە نییـە بـە شـێوەیەکی پاشەکشـەئامێز بگەڕێینـەوە بـۆ دواوە بـەرەو چاخـی دێرینـی ڕۆمانـەکان.

یەکێـک لـە نموونـە هاوشـێوەکان خـۆی دەبینێتـەوە لـە مێـژووی ئەڵمانیـای خۆرهـەڵات لـە سـەدەی شـانزەدا. گۆڕانـی داهاتـی مولکانـە بـۆ داهاتـی نەختینەیـی، هێزێکـی گـەورەی ڕزگارکـەر بـوو بـۆ جوتیارانـی ئەوروپـای خۆرئـاوا، تیـن و تەوژمێـک بـوو لـە دروسـتبوونی کۆمەڵگـەی سـەرمایەدارییدا. بـەڵام هـەر هەمـان دیـاردە لـە ئەوروپـای خۆرهـەڵات، بەدیاریکراوییـش لـە ئەڵمانیـای خۆرهـەڵات، کاریگەریـی و کارلێکێکـی پێچەوانـەی هەبـوو. لـەوێ سەریکێشـا بـۆ دووبـارە کارکردنـەوە بـە سیسـتەمی سـێرفەکان (Serfdom) و چەسـپاندن و دووپاتکردنـەوەی هەتاوەکـو سـەرەتای سـەدەی نـۆزدە، ئەمـە خاڵێکـە نابێـت لەبیرمانبچێـت. کاتێکیـش لەبـارەی هـۆکاری ئـەو دیسـپلینە تونـدەی پروسییەکانیشـەوە پرسـیار دەکەیـن، ڕاڤەیەکـی لـەو جـۆرە، لانـی کـەم بـە شـێوەیەکی بەشـەکی، دەبێـت وەهـا بەدوایـدا بگەڕێیـن کـە زۆرینـەی دانیشـتوانی ئـەو بەشـەی ئەڵمانیـا هەتاوەکـو سـاڵی 1807 لەژێـر سـایەی سیسـتەمی سـێرفدەمدا (کۆیلەداریـی زەوی) ژیـاون، واتـە پـاش نزیکـەی 400 سـاڵ دوای لـە لەناوچـوون یاخـود نیوەلەناوچوونـی سـێرفدەم لـە ناوچەکانـی ئێمـە.

چینە خاوەن ئیمتیازەکان ململانێی نەتەوەیی گەرم دەکەن و هانی دەدەن، بۆئەوەی نیگای جەماوەر لە ململانێی چینایەتی وەربگێڕن

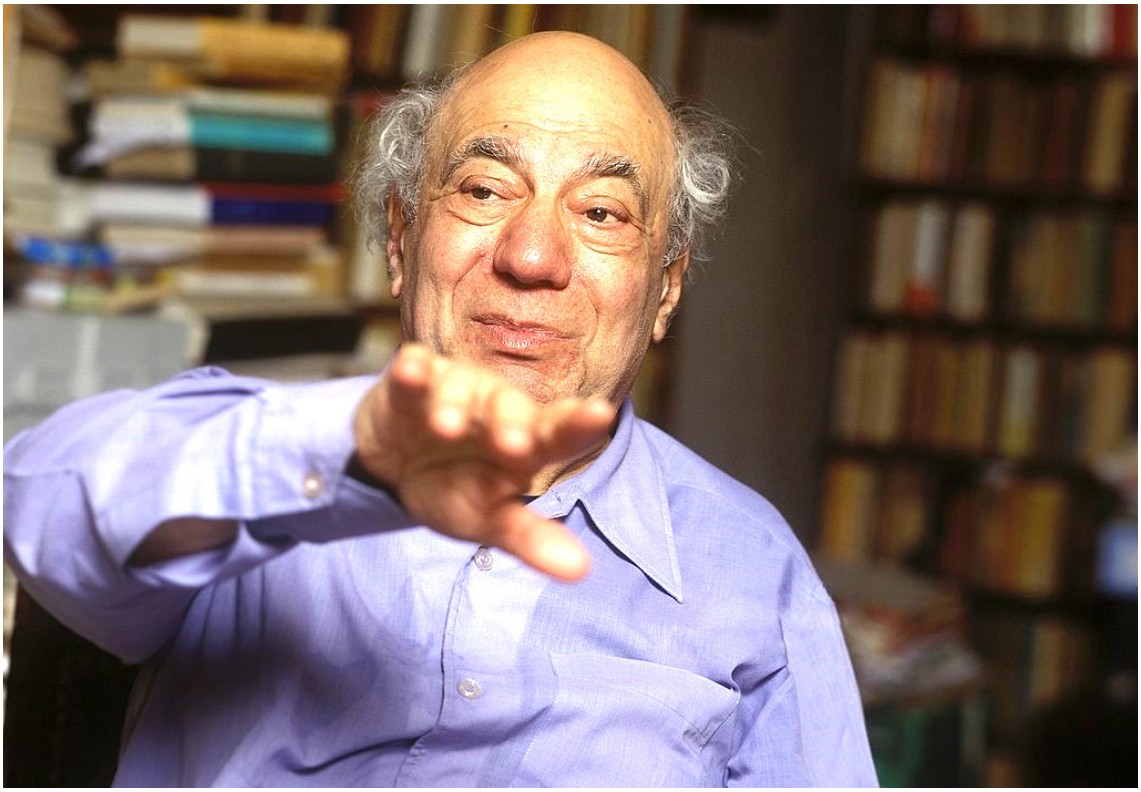

ئایا بەم قسەیە ململانێی چینەکانمان لە هەر ڕاڤە و شیکارییەک بەدوورگرتووە؟ گومان لەوەدا نییە نەخێر! چونکە هیچ بواریێک نییە هەتاوەکو ئەوەی لە ئەڵمانیای خۆرهەڵات و ئەورووپای خۆرهەڵات گوزەراوە، لەناو ڕەوتێکی ململانێی چینایەتیی وەهادا ڕاڤە بکەین، کە جیاواز نەبێت لەوەی ئێمە لە ئەورووپای خۆرئاوا پێی ئاشناین، بە مانایەکی وردتر لەناو خاوەندارێتییەکی دیکەی هەمان ململانێی چینایەتییدا. ئەم بەرەوپێشچوونەی ئەڵمانیای خۆرهەڵات، بەرئەنجامی پێ قایمکردنی ئەریستۆکراسیی خاوەن موڵک و ماڵ و زەوییە، ئەم پێ قایمکردنەش لای خۆیەوە بەرئەنجامی تێوەگلانی جوتیارانە لە شەڕی جوتیاران، هاوکات بەرئەنجامی ئەو لاوازبوونەیە کە بەهۆی ڕوودانی ئاڵوگۆڕ و وەرچەرخان لە ڕەوتی بزاڤی بازرگانی و شەڕی 30 ساڵەدا بەسەر بۆرژوازیی شارنشیندا هات. بەم شێوەیە بەرەوپێشچوونێکی ناڕاست (غیر مستقیم) دەمانگێڕێتەوە بۆ شیکارییەک، کە دواجار شیکاریی ململانێی چینەکانە.

تێبینییەکی دیکەم هەیە وەک وەڵامێک بۆ جەختکردنەوەکەی ماکسیم ڕۆدنسۆن، کە پێموایە جەختکردنەوەیەکی بێ پاساوە. لە هەڵسەنگاندن و باوەڕی ئەودا مارکس گوتوویەتی کە چیتر لەو کۆمەڵگەیانەی «خاوەن ئابووریەکی بەدەوڵەتیکراون» ململانێی نێوان چینەکان بوونی نەماوە (پێش هەموو شتێک دەمەوێت بزانم مارکس لە کوێدا ئەم قسەیەی کردووە). لەڕاستیدا مارکس پێچەوانەی ئەوەی گوتووە. ئەو گوتوویەتی کە چینە کۆمەڵایەتییەکان بوونیان نەماوە، بەوەش ململانێی چینەکان لە ئابووریەکدا نەماون کە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان خاوەندارێتیی هاوبەشی بەرهەمهێنەرانە، و چیتر بەرهەمهێنانی کاڵایی بوونی نەماوە. ئەمەش تەنها ئەنجامێکی ئەوەیە کە لە پێشووتردا ڕوویدابوو.

مارکس هەرگیز نەیگوتووە کە بۆئەوەی ململانێی چینەکان نەمێنێت و بپوکێتەوە ئەوەندە بەسە کە دەوڵەت دەست بەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێناندا

بگرێت: بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا هەندێک لە «مارکسیستەکان» نەیاندەتوانی ئەوە فەرامۆشبکەن کە بوونی دەوڵەت ڕێک و ڕەوان بەڵگەیە لەسەر بوونی چینەکان، هاوکات بوونی چینەکانیش بە مانای بەردەوامبوونی ململانێی چینایەتی دێت. کاتێک مارکس باس لە پوکانەوەی ململانێی چینەکان دەکات، لە جێڕەوتێکی تەواو جیاواز و بارودۆخێکی تەواو جیاواز لەو باوردۆخەوە ئەم قسەیە دەکات کە ئەمڕۆ لە یەکێتیی سۆڤیەت یان ئەورووپای خۆرهەڵاتدا پێی ئاشناین و دەیبینین.

2: دیاردەی ناسیۆنالیزم و ململانێی چینایەتی

با ئێستا بگەڕێینەوە بۆ بابەتی دانیشتنەکەمان: واتە پەیوەندییەکانی نێوان دیاردەی ناسیۆنالیزم و ململانێی چینەکان

تێبینیی یەکەم: دیاردەی ناسیۆنالیزم لە منداڵدانی ململانێی چینەکانەوە لەدایکبووە.

غەدرێکی گەورەیە (بوونی دەوڵەت، فۆرماسیۆنی ئیتنی، دەستە و گروپی هۆزەکان، یەکێتیی کۆمۆنە و شارەکان) تێکەڵ بکەین لەگەڵ (دیاردەی ناسیۆنالیزم)دا. ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی، هاوشێوەی ئیمپراتۆریەتەکانی دیکەی سەدەکانی ناوەڕاست، دەرکەوتەیەکی ناسیۆنالیستیی نەبوو. ئینگلتەرا لە سەدەی دوانزە و سیانزەدا نەتەوە نەبوو، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ هۆکارێکی ڕوون و ئاشکرا، ئەویش ئەوەیە کە بەشێکی زۆری چینی باڵادەستی ئینگلتەرا، هێشتا بە زمانێکی جیاواز لە زمانی گەل قسەیان دەکرد و ئەسڵ و فەسڵێکی جیاوازیان هەبوو: ئەو نۆرماندییانە بوون کە ئینگلتەرایان داگیرکردبووو. تێزە مارکسیستییەکە لەم بارەیەوە پێیوایە نەتەوە ئەنجامی ململانێی چینێکی دیاریکراوە، کە ئەویش بۆرژوازیی مۆدێرنە. ئەمە یەکەمین چینە لە مێژوودا کە نەتەوە دروستبکات. لە ڕووە ئابووریەکەیەوە نەتەوە دروستدەکات، چونکە پێویستی بە بازاڕێکی نەتەوەیی یەکگرتووە، هەتاوەکو لەو ڕێگەیەوە سەرجەم بەربەستە پێش سەرمایەداری و نیمچە دەرەبەگایەتی و پیشەیی و هەرێمییانە لابەرێت کە بوونەتە ڕێگر لەسەر ئاڵوگۆڕ و دەستاودەستی ئازادانەی کاڵاکان، بە ئامانجی زامنکردنی یەکێتیی و یەکگرتوویی ئەو بازاڕە نەتەوەییانە. هەروەها لە ڕووە سیاسی و کولتوورییەکەشەوە نەتەوە دروستدەکات، لەبەرئەوەی فۆکەس دەخاتە سەر پرەنسیپی سەروەریی میللیی، کە ئەم پرەنسیپەش لێکدژە لەگەڵ شەرعییەتی حکومی پادشایەتی و خانەدانەکان و کڵێسا، ئەوەش لەپێناو مۆبیلیزەکردنی جەماوەری میللیی دژ بە چینە باڵادەستە دێرینەکان.

ئایدیای ناسیۆنالیزم هاوشان لەگەڵ شۆڕشە دیموکراسییە بۆرژوازییە گەورەکاندا لەدایکبوو. لە بنەڕەتەوە لەم ناوچانەی ئێمەوە لەدایکبوو، واتە ناوچەکانی بەلژیکا (فلاندەر)، (کە ڕەنگە ئەمەش جێگەی شانازی بێت یاخود جێگەی شانازی نەبێت)، مادام یەکەمین شۆڕشی گەورەی بۆرژوازی لە مێژوودا بریتییە لە شۆڕشی وڵاتانی زەوییە نزمەکان [netherlands]، کە خۆی دەبینییەوە لە ڕاپەڕینی نەتەوەیی [ئەو وڵاتانە] بەسەر پادشای ئیسپانیادا، ئەو ڕاپەڕینەی کە سەرەتا لە ناوچەی فلاندەرەوە دەستیپێکرد و دواتریش شکستیهێنا، بەڵام لە هۆڵەندا سەرکەوتنی بەدەستهێنا و هەر لەوێشەوە یەکەمین نەتەوەی مۆدێرنی خاوەن هۆشیارییەکی نەتەوەیی لەسەر ژێرخانێکی سەرمایەداری دامەزرا.

پاشان بەریتانیای مەزن، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، فەڕەنسا لەگەڵ شۆڕشی فەڕەنسیدا، ئیسپانیا، ئەڵمانیا، پۆڵەندا و ئیرلەندا و ...هتد، هەموویان بوونە شانۆی دەرکەوتنی هەمان نەتەوەی خۆیان. لە سەرجەم ئەم پێشهات و بەرەوپێشچوونانەدا، بەرژەوەندییە ماتریاڵییەکان لەپشت ئایدیای ڕوون و ئاشکرای ناسیۆنالیزمەوە

خۆی حەشاردابوو، کە هیچ ناڕوونییەکی هەڵنەدەگرت و قابیلی دانوستان نەبوو. لە بنەچەدا ئەوە خودی بۆرژوازی نەبوو لەو سەردەمەی مێژووی خۆیدا، واتە لە سەردەمی هێشتا بۆرژوازی شۆڕشگێڕ و پێشکەوتووخواز بوو، کە خەریکی پێچ و پەنا بێت، بەڵکو بە شێوەیەکی گەلێک ڕوون و بێ پەردە گوزارشتی لە ئامانجەکانی خۆی دەکرد. ئەگەر لێدوان و نووسینی گرۆندینەکانتان خوێندبێتەوە -کە یەکێک بوون لە پارتە هەرە بۆرژوازی و ناسیۆنالیستەکان لە یەک کاتدا، کە زۆر زیاتر لە ژاکۆبنەکان ناسیۆنالیست بوون، هەر ئەوانیش هاندەر و دنەدەر بوون بۆ بەردەوامبوونی جەنگ نەوەک ژاکۆبنەکان- ئەگەر بە وردیی ئەو لێدوانانەیان بخوێنینەوە ئەو هاوبەندییەمان بۆ دەردەکەوێت کە لەنێوان ئەو فاکتەرانەدا هەن کە قسەیان لەبارەوە کردووە، لەگەڵ ئەوانەی بۆمان زیادکردوون (بەوپێیەی ئێمە باس لە ساڵی 1790 و لە سەردەمێکی گەلێک پێشکەوتووتردا لە وڵاتانی زەوییە نزمەکان لە سەدەی شانزەدا، یاخود ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە ساڵی 1776). پاڵنەری سێیەم: بەربەرەکانێ و ڕکابەرییەکی بازرگانی، کە بەهۆیەوە بۆرژوازیی پیشەسازیی مانیفاکتۆریستی فەرەنسی کەوتە لێکدژییەوە لەگەڵ بۆرژوازیی ئینگلیزیی.

بە گوێرەی بۆچوونی ژمارەیەک لە مێژوونووسە فەرمییەکانی شۆڕشی فەرەنسی لەم سەردەمەی ئێستاماندا، بەتایبەت قوتابخانەی (لۆڤیفرە)، ئەو کێبڕکێ و بەربەرەکانییە ڕۆڵێکی گەلێک گەورەتری بینیوە لە جەنگەکانی شۆڕش و ئیمپراتۆریەت. ئەم جەنگانە تەنها ململانێیەک نەبوون لەنێوان بۆرژوازیی فەرەنسی لەلایەک، و تەواوی دەوڵەتە ئەورووپییەکانی دیکە لەلایەکی دیکە، ئەو دەوڵەتانەی بە ڕادەیەک لە ڕادەکان دژ بە شۆڕش بوون، کە دەستیانکرد بە بەرگریکردن لە ئیمتیازاتی خانەدان و خاوەندارێتیی لە فەرەنسا.

تێبینیی دووەم: نەتەوە لە ئەنجامی ململانێیەکی چینایەتیی جۆرییەوە لەدایکبووە، ململانێی بۆرژوازی دژ بە دەرەبەگ و هێزە نیمچە دەرەبەگەکانی پێش سەرمایەداری

پێویست بوو پێشتر (بەڵام کاتەکە ڕێگەی نەدام) ئەو ڕۆڵە ڕوونبکەمەوە کە حکومڕانیی پاشایەتیی ڕەها گێڕاویەتی، ڕۆڵی پێش ناسیۆنالیزم (بابەتەکە گەلێک ڕوون و ئاشکرا دەبێت ئەگەر نموونەی فەرەنسا وەربگرین: ناسیۆنالیزم بە مانا مۆدێرنەکەی لە کەسێتیی پادشادا، بە نموونە لویسی چواردەیەم، بەرجەستە نابێت، بەڵکو ئەوەی لەو کەسێتییەدا بە نموونە بەرجەستە دەبێت، بریتییە لە پێش ناسیۆنالیزمی بنەماڵەیی، ئەوەش بە ڕادەی گوزارشتکردنی حکومڕانیی پادشایەتیی ڕەها لە گۆڕانێکی پێشوەخت لە هاوکێشە و باڵانسی هێزەکان، واتە خانەدانەکان و بۆرژوازییەکان).

چی ڕوودەدات کاتێک لیوایەک (پارێزگایەک) سەرکەوتن بۆ دەوڵەتی بۆرژوازی، بۆ شۆڕشی بۆرژوازی دەهێنێت؟ بێگومان ململانێی چینایەتی کۆتایی پێنایەت. جێگەی دڵخوازی بۆرژوازییش نییە کە ببینێت لەو ئاستەدا ڕاوەستاوە. هەموو ڕایدەگەیەنن کە دەبێت ڕاوەستێت، بەڵام ڕاناوەستێت. ڕاستەوخۆ پاش ئەوەی چینە شکستخواردووەکان دوای سەرکەوتنی بۆرژوازی دەست بە خەبات و ململانێی خۆیان دەکەنەوە، ئەم خەبات و ململانێیە وەردەچەرخێت بەرەو سەرخان. لەم بارەیەوە ئاماژەیەک بە هاوڕێ ماویستە ئەزیزەکانم دەدەم، لەبەرئەوەی پێویستە ئەوەمان بۆ ڕوونبکەنەوە کە بۆچی بەردەوامبوونی ئایدۆلۆژیایەکی نیمچە فیودالیی لە ژیان بە درێژایی سەدەی نۆزدە، نەبووە مایەی دووبارە هاتنەوەی سیستەمی فیودالی بۆ ئەو وڵاتانەی کە ئەو ئایدۆلۆژیایە تێیدا لە ترۆپکی بەهێزیدا بوو (لێرەدا بە شێوەیەکی تایبەت بیرم بۆ فەرەنسا دەچێت، کە ئایدۆلۆژیای باڵادەست لەو سەردەمەدا بریتیبوو

لـە ئایدۆلۆژیـای کاتۆلیکـی، ئایدۆلۆژیـای کاتۆلیکیـی پێـش سـەرمایەداری و پێـش بـۆرژوازی و پێـش نیمچـە فیودالـی تـا ڕادەیەکـی نموونەیـی، کـە هەتاوەکـو سـاڵی 1880 بـەردەوام بـوو لـە سـەرکۆنەکردنی شـۆڕش، کـە بـە درێژایـی ئـەو قۆناغـە وەک ئایدۆلۆژیـای زۆرینـەی چینـە ناکرێکارییـەکان مابـووەوە).

وەک چـۆن مانـەوەی ئایدۆلۆژیـای نیمچـە فیودالیـی بـە زیندوویـی نابێتـە مایـەی دووبـارە گێڕانـەوەی سیسـتەمی پادشـایەتی کـۆن لـە سـەدەی نـۆزدەدا، بـە هەمـان شـێوە پێمایـە مانـەوەی ئایدۆلۆژیـای بـۆرژوازی و وردەبـۆرژوازی بـە زیندوویـی لـەدوای دوورخسـتنەوە و لەسـەرکارلادانی سـەرمایەداری، بەتەنهـا نابێتـە مایـەی دروسـتبوونی مەترسـیی گەڕانـەوەی سـەرمایەداری. بۆئـەوەی ئـەم مەترسـییە بەڕاسـتیی زەقبێتـەوە، پێویسـتە بەرژەوەندییـە ماتریاڵییـەکان و هێـزە کۆمەڵایەتییـەکان خاوەنـی هێزێکـی پێویسـت بـن لـەو بارەیـەوە، هـاوکات کەوتبنـە جوڵـە و ململانـێ لەپێنـاو ئـەو گێڕانـەوەی سـەرمایەداریەی کـە باسـی لێـوە کـرا، نـەوەک تەنهـا مانـەوەی پاشـماوەی ئایدۆلۆژیایـەک یاخـود سیاسـەتێک لـە سـەرخان [ی کۆمەڵگـە] دا، کـە وەک دەبینـن نـەک هـەر خـودی مـاو تسـی تۆنـگ (کـە خـۆی گەلێـک هەسـتیار و دڕدۆنگـە دەربـارەی ئـەم بابەتـە)، لانـی کـەم ژمارەیەکـی بێشـوومار لـە شـوێنکەوتووان و ئـەو کەسـانەی دەگەڕێنـەوە بـۆی.

لێـرەدا وەرچەرخـان و گۆڕانـی ململانێکـە دەبینیـن لـە هێـزە پێـش سـەرمایەدارییەکانەوە بۆ ئاسـتی سـەرخان. لـە هەمـان کاتیشـدا چەقـی قورسـایی ململانێـی چینـەکان دەگوازرێتـەوە بـۆ ململانێـی نێـوان بۆرژوازییـەکان و پرۆلیتاریـاکان. هـەر لـەو ماوەیـەدا، بەدیاریکـراوی لـەدوای سـاڵی 1847ـەوە - لـە زەمەنێکـی زۆر زوودا، بەڵکـو دەتوانیـن بڵێیـن پێـش سـەردەمی خـۆی، لـە ڕوانگـە ڕەنگڕێژکـراوە مێژوویەکەیـەوە، کـە دواتـر دەگەڕێینـەوە سـەری- لـە نووسـینەکانیدا بـاس لـەوە دەکات کـە پرۆلیتاریـا نیشـتیمانێکیان نییـە، پێویسـتیشـە لەنـاو هـزری ڕێکخسـتنی کرێکارییـدا، ناسـیۆنالیزم و ئایدیـای ناسیۆنالیسـتی نەخرێنـە پێـش هاوپشـتیی نێونەتەوەیـی کرێکارانـەوە.

پێشـتر گوتـم لەبەرئـەوەی «مانیفێسـتی کۆمۆنیـزم» پڕەنسـیپێکی مێژوویـی ڕاگەیانـدووە، کـە لەڕاسـتیدا گوزارشـتێک بـوو ئـەوکات هێشـتا هاوجـووت و هاوسـاز نەبـوو لەگـەڵ واقیعی باڵادەسـتدا. ئەمـە بـە ئاسـتێک ڕاسـتە کـە مارکـس و ئەنگڵـس تەنهـا دوای سـاڵێک لـە نووسـینی مانیفێسـت، خۆیـان هەڵخزانـە نـاو ململانێیەکـی چینایەتییـەوە لـە ئەڵمانیـا، کـە لـە هەمـان کاتـدا ململانێیەکـی نەتەوەییـش بـوو. ئـەوان ڕایانگەیانـد کـە خەبـات لەپێنـاو یەکێتیـی ئەڵمانیـادا، خەبـات لەپێنـاو دامەزراندنـی کۆمارێکـی یەکگرتـووی ئەڵمانیـی و بەشـبەش نەبـوو، ئامانجێکـی سـەرەکییە لـە ئامانجەکانـی شۆڕشـی 1848. پێیـان وابـوو ئـەم یەکێتییـەی ئەڵمانیـا، لـەڕووی ئابـووری و کۆمەڵایەتـی و کولتوورییـەوە، بەتایبـەت لـە گۆشـەنیگای بزووتنـەوەی کرێـکاران و ململانێـی چینایەتییـەوە، گوزارشـتە لـە هەنگاوێکـی مـەزن بـەرەو پێشـەوە.

ئێـوە بـاش ئـەو هۆکارانـە دەزانـن کـە شۆڕشـی سـاڵی 1848یـان بـە پوکانـەوە گەیانـد، ئـەو شۆڕشـەی وەزیفـە مێژوویەکـەی بریتیبـوو لـە بەدەسـتهێنانی ئەرکـە مێژوویەکانـی شۆڕشـی دیموکراسـیی بـۆرژوازی لـە پێنـج وڵاتـی ئەوروپـا، کـە بریتیـن لـە ئەڵمانیـا و ئیتاڵیـا و نەمسـا و هەنگاریـا و پۆڵۆنیـا (واتـە هەمـان ئـەو نەتەوانـەی کەوتبوونـە نـاو ئیمپراتۆریەتـی نەمسـایی-هەنگارییەوە، هـاوکات درێژبووبوونـەوە بـۆ نـاو بەشـێک لـە ئیمپراتۆریەتـی قەیسـەریی ڕوسـیا). نەیـاران و دژبەرانـی شـۆڕش، کـە لـە شـەڕەکانی 1848-1849دا سـەرکەوتنیان بەدەسـتهێنا، ناچاربـوون ڕاسـپاردەکانی ئـەو شۆڕشـە جێبەجێبکـەن. (بسـمارک)، کـە بەرجەسـتەکەری چینـی خانەدانـی پروسـییە، بەدیهێنـەری یەکێتیـی ئەڵمانیـا

ئەگەر ناسیۆنالیزم بەرهەمی ململانێی چینایەتیی بۆرژوازی بێت دژ بە هێزە فیودالیی و نیمچە فیودالییەکان، ئەوا ئینتەرناسیۆنالیزمی پرۆلیتاریی بەرهەمی ململانێ و خەباتی چینی کرێکارە دژ بە سەرمایەداری

بوو، نەوەک بۆرژوازی و وردەبۆرژوازی و چینی کرێکار. هەمان دیاردە تاڕادەیەک لە ئیتاڵیا خۆی دووبارە کردەوە، کاتێک یەکێتیی ئەو وڵاتە لەسەر دەستی ئال ساڤوا (بنەماڵەی ساڤوا) بەدیهات.

مارکس لەو چەردە مێژووییەدا ناچاربوو هەڵوێستێکی پراکتیکیی بگرێتەبەر، کە بڕێک جیاوازیی هەبوو لەگەڵ پرەنسیپە گشتییە ڕاگەیەندراوەکانی «مانیفێست». لەڕاستیدا پرەنسیپی «پرۆلیتاریا نیشتیمانێکی نییە»، تەنها بەسەر قۆناغێک/سەردەمێکدا جێبەجێدەبێت کە شۆڕشی بۆرژوازی بەدیهاتبێت. ساڵی 1848 مارکس و ئەنگڵس ڕووبەڕووی دۆخێکی گەشەسەندنی ئاوێتە بوونەوە. بە دەربڕینێکی دیکە، پرۆسێسی شۆڕشی بەردەوام چووبووە ناو بەرنامەی کاری سەرجەم وڵاتە ئەورووپییەکانەوە، ئەو وڵاتانەی کە هێشتا بۆرژوازی نەیتوانیبوو یەکێتیی نەتەوەییان تێدا بەدیبهێنێت، لەبەرئەوەی بە شێوەیەکی زیاد لە پێویست دواکەوتوو لەسەر شانۆی مێژوو دەرکەوتبوون، لەو دەمەی چینی کرێکار خەریبوو ئاستێکی باش لە هێزی بەدەستدەهێنا هەتاوەکو ڕۆڵێکی سیاسیی سەربەخۆ بگێڕێت، لەو دەمەی ترسی بۆرژوازی لە بەهێزبوونی پرۆسێسی شۆڕشگێڕی، گەلێک بەهێزتر بوو لە خواستی بۆرژوازی بۆ بەدیهێنانی ئەرکی یەکێتیی نەتەوەیی.

هەرچۆنێک بێت، بەدیاریکراوی لەو کاتەدا و بەدیاریکراوی لەو جێڕەوتەدا، مارکس ساڵی 1850 و بۆ یەکەم جار لە مێژووی هزری مارکسیستیدا، دەستەواژەی «شۆڕشی بەردەوام»ی بەکارهێنا. مارکس ڕایگەیاند کە پێویستە کرێکارانی ئەڵمانیا دەستبکەن بە پشتیوانیی خەبات لەپێناو یەکێتیی وڵات و گەیشتن بە کۆمارێکی بۆرژوازیی دیموکرات، بەڵام نابێت خەباتەکەیان لەوێدا کۆتایی پێبێت کە بەدیهێنانی دیموکراسیی بۆرژوازیی شێوە کلاسیکی دەبێتە واقیع. بەڵکو پێویستە بەردەوام بن لە خەبات و بەرگریی لە بەرژەوەندییە چینایەتییە تایبەتییەکانی خۆیان بکەن دژ بە چینی بۆرژوازی؛ هیچ ساتێکیش نابێت ڕێگەی ئەوە بەخۆیان بدەن کە دەستبەرداری ڕێکخستنی سەربەخۆی خۆیان بن، بەتایبەت لەکاتێکدا کە هیچ ئەگەرێک نییە، بگرە لەوانەیە مەحاڵیش بێت، ئەرکەکانی بۆرژوازی بەدەستی خودی بۆرژوازی بەدیبهێندرێن. ئەگەری زۆر ئەوەیە وردەبۆرژوازیی ژاکۆبیانیزم و شمشێرەکەی لەسەر پشتی چینی کرێکار، دەبێتە بەدیهێنەری ئەو یەکێتییە نەتەوەییە.

ئەمە نەخشەڕێگای شیاوی شۆڕشی 1848 بوو، بەڵام نەچووە بواری جێبەجێکردنەوە، بەهۆی ئەم

شکستەشــەوە باجێکــی گەورەمانــدا، لەبەرئــەوەی هەمــوو ئــەوەی لــە ئەنجامــی ئــەوەدا بەســەر ئەڵمانیــدا هــات، وەک دەرکەوتنــی هێــزە کۆنزەرڤاتیــڤ و کۆنەخــوازەکان، کاریگەرییــان لەســەر چارەنووســی ئەورووپــا هەبــوو، بــە چارەنووســی ئیمپریالیزمــی ئەڵمانییشــەوە، بــە ســەرهەڵدان و لەدایکبوونــی نازیزیشــمەوە.

تێبینیــی ســێیەم: ئەگــەر ناســیۆنالیزم بەرهەمــی ململانێــی چینایەتیــی بــۆرژوازی بێــت دژ بــە هێــزە فیودالیــی و نیمچــە فیودالییــەکان، ئــەوا ئینتەرناســیۆنالیزمی پرۆلیتاریــی بەرهەمــی ململانــێ و خەباتــی چینــی کرێــکارە دژ بــە ســەرمایەداری. بــۆرژوازی لەســەر بنەمــای بــازاڕە نەتەوەییــە یەکگرتــووەکان گەشــەیداوە بــە هێــزە بەرهەمهێنــەکان. بەرهەمەکانیشــی بــازاڕی جیهانیــی داگیرکــردووە و پێکهێنــاوە. بــەڵام ئــەم بــازاڕە یەکگرتــوو نییــە: پەرەســەندنێکی جیهانیــی گشــتگیری پیشەســازیی ســەرمایەداری بوونــی نییــە. ســەرمایەدارییەکان خەریکــی کێبڕکــێ و بەربەرەکانێــن لەگــەڵ یەکتریــدا لەســەر بنەمــای بــازاڕە نەتەوەییــەکان و دەوڵەتــە نەتەوەییــەکان. دەیانەوێــت ئــەم کێبڕکــێ و بەربەرەکانێیــە بگوازنــەوە بۆنــاو دڵــی چینــی کرێکاریــش.

کرێــکارە هــەرە هۆشــیارەکان -هــەر لــە ســەردەمی ئینتەرناســیۆنالی یەکەمــەوە- قســەیان لەســەر ئــەوە کــردووە کــە بەرژەوەندییەکانیــان، بــە بەرژەوەندییــە ئابوورییــە ڕاستەوخۆکانیشــیانەوە، لەوەدایە کــە بــە هاوپشــتییەکی نێونەتەوەیــی (ئینتەرناســیۆناڵ)ی کرێــکاران، دژ بــەو کێبڕکــێ و بەربەرەکانێیــەی ســەرمایەدارەکان بووەســتنەوە. بەبــێ ئــەم هاوپشــتییە کرێــکاران بەبــێ هیــچ بەرگرییــەک دەمێننــەوە، و ســەرمایەش بەبــێ هیــچ بەزەییــەک تێکیاندەشــکێنێت. هەربۆیــە تاکــە وەڵامــی ســەرکەوتوویان بەرامبــەر ئــەم باڵادەســتییە گەورەیــەی هێــزی دارایــی و دەســەڵاتی سیاســیی ســەرمایە، بریتییــە لــە خۆڕێکخســتن و هاوپشــتی و هاریــکاری لەســەر فراوانتریــن ئاســت کــە بتوانــن، بەبــێ ئــەوەی ئیتنیــک و نەتــەوە و ڕەگــەز ســنوورێک بــۆ ئــەم ڕێکخســتن و هاوپشــتییە دابنێــت.

لێــرەدا پێدەنێینــەوە دەروازەی تێبینیــی چوارەمــەوە، کاتێــک ئــەو ڕێســایە دەســتدەکات بــە جێبەجێبوونــی گشــتگیری خــۆی، کــە مارکــس لــە «مانیفێســتی کۆمۆنیــزم»دا باســی لێــوە دەکات. لەمــەدا مەبەســتمان ســەرەتای ســەردەمی ئیمپریالییــە، کاتێــک بۆرژوازیــی وڵاتانــی ئەورووپــای خۆرئــاوا و ناوەڕاســت ڕوویــان لــە دروســتبوون دەکــرد، هەندێــک وڵاتــی دیکــەی وەک ژاپــۆن و ڕوســیا و ویلایەتــە یەکگرتووەکانیــش ڕوویــان لــە شــوێنکەوتەیی بــۆرژوازی دەکــرد،

نەتەوە لە ئەنجامی ململانێیەکی چینایەتیی جۆرییەوە لەدایکبووە، ململانێی بۆرژوازی دژ بە دەرەبەگ و هێزە نیمچە دەرەبەگەکانی پێش سەرمایەداری

بـۆرژوازی هەمـوو توانسـتێکی خـۆی دەخسـتەگەڕ بـۆ بینینـی ڕۆڵێکـی پێشـکەوتووخواز لـە مێـژوودا، بـەڵام کاتێـک دروسـتبوو، چینێکـی کۆنزەڤاتیـڤ و کۆنەپارێـز و دژەشـۆڕش بـوو، کـە بەشـێکی زۆری جیهانـی دەچەوسـاندەوە، ئەمـە جگـە لـەوەی چینـی کرێـکاری ناوخۆییشـی دەچەوسـاندەوە، هەروەهـا کاتێکیـش کـە خواسـتە ناسیۆنالیسـتییە کۆنەخوازەکـە ڕووتەکەشـی دەخاتـە بەرچـاوی مارکسیسـتەکان، بەپلـەی یەکەمیـش لینیـن و قوتابخانـەی لینینیـزم، هەروەهـا بەرچـاوی هەمـوو ئەوانـەی خۆیـان بـە مارکسیسـت دەزانـی لەپێـش جەنگـی جیهانیـی یەکەمـدا.

خـودی کاۆتسـکی و گەلێکـی دیکـە لـە سۆسـیال دیموکراتـەکان پێـش سـاڵی 1914 قسـەیان لەسـەر ئـەوە دەکـرد کاتێـک بۆرژوازیـی ئیمپریالیسـت گوزارشـتی ‹بەرگریـی لـە نیشـتیمان› و ‹بەرگریـی لـە نەتـەوە› بەکاردەهێنێـت، مەبەسـتیان لێـی «بەرگریکـردن نییـە لـە قەوارەیەکـی کولتووریـی یاخـود بەرگریکـردن لـە مافـە دیموکراسـییەکان»، بەڵکـو بەرگریکردنـە لـە پێگـەی خـۆی لـە بـازاڕی جیهانییـدا، هەروەهـا بەرگریکردنـە لـە زیادەبەهـای کۆڵۆنیالیـی خـۆی، هەروەهـا بەرگریکردنـە لـە بـواری چەوسـاندنەوەی ئـەو بەشـەی جیهـان، کـە چەوسـاندنەوەیەکی لەڕادەبـەدەر و بێسـنوورە.

مـن لـەو بـاوەڕەدا نیـم ئـەوەی لـەدوای سـاڵی 1914وە لـە جیهانـدا دەگوزەرێـت، پاسـاوێک بێـت هەتاوەکـو ئـەم حوکمـە بخرێتـە ژێـر گومانـەوە. ئەگـەر چاوێـک بـەو شـیکارییانەدا بخشـێنین کـە لەلایـەن کۆمەڵناسـان و مێژوونووسـان و ئابووریناسـە بەناوبانـگ و زیرەکەکانـەوە ئەنجامـدراون، ئەوانـەی کەوتبوونـە ڕەتکردنـەوەی ئـەو هاوبەندییـە هۆکارگـەرەی لەنێـوان شـۆڤێنیزم و ئیمپریالیـزم و بەرژەوەندییـە ماتریاڵییەکانـی بۆرژوازیـی ئیمپریالیسـتدا هەیـە، هەتاوەکـو بینیـمان سـەرجەم پارەکانـی ڕووی لـە مایەپووچیـی کـرد. نموونـەی هـەرە سـەرنجڕاکێش و لەهەمـان کاتـدا جێگـەی داخ -ئەگـەر دەربڕینەکـە دروسـت بێـت- بریتییـە لـە نموونـەی ئابووریناسـی گـەورەی نەمسـایی (شـۆمپیتەر)، کـە یەکێکـە لـە گـەورە بیرمەندەکانـی سـەدەی بیسـتەم لـە دەرەوەی بازنـەی مارکسـیزم، کـە وتارێکـی گرنگـی نووسـیوە هەتاوەکـو بیسـەلمێنێت کـە ئیمپریالیـزم و شـۆڤێنیزم هیـچ دەسـتێکیان نییـە لـە دیـاردەی مۆنۆپۆڵـی بۆرژوازییـدا، ئارگومێنتەکەشـی ئەوەیـە مـەرج نییـە هـەر وڵاتێـک خاوەنـی بەهێزتریـن ڕادەی مۆنۆپـۆڵ بێـت ئیمپریالیسـت و شۆڤێنیسـت بێـت. کـە مەبەسـتی ویلایەتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریکایـە. ڕەنگـە ئەمـە لـە سـاڵی 1912دا جێگـەی بـڕوا بووبێـت، بـەڵام سـاڵی 1970 زەحمەتـە بـاوەڕ بـە کـەس بهێنێـت، ئەمـە ئەگـەر نەبێتـە جێگـەی گاڵتەپێکـردن. بـەراورد لەگـەڵ ئـەم جـۆرە شـیکارییانەدا، پێشـبینی و خوێندنـەوەی مارکسیسـتەکان و پێناسـە و تێزەکانـی لینیـن لـە کتێبەکەیدا دەربـارەی ئیمپریالیـزم (1917)، زیاتـر خۆڕاگـر بـوون لەبـەردەم تاقیکردنـەوەی مێـژوودا، ئەوەشـیان سـەلماند کـە ئامرازگەلێکـی بەکەڵکـترن بـۆ ڕاڤـەی ئـەو ڕووداوانـەی لـە سـەدەی بیسـتەمدا ڕوویانـداوە.

ئایـا ئەمـە بـەو مانایـە دێـت کـە مارکسیسـتەکان و بەتایبـەت قوتابخانـەی لینینیـزم، کـە بانگەشـەی گەڕانـەوە بـۆ مارکسـیزم دەکـەن، هەمـوو ئایدیایەکـی ناسیۆنالیسـتی و گشـت مەیلێکـی نەتەوەیـی لەناو چوارچێوەی ناسـیۆنالیزمی ئیمپریالیسـتییدا کۆدەکەنـەوە؟

نەخێـر ئـەوە ناکـەن. لـە کتێبەکانـی مارکسـی پیـردا، مارکسـی 10 سـاڵی کۆتایـی تەمەنـی، ئایدیایـەک لـە هـزری مارکسیسـتیدا -لـە سـەردەمی ئیمپریالیسـتیدا- پەرەدەسـەنێت و پێگەیەکـی زینـدوو بۆخـۆی دەگرێـت پەیوەسـت بـە هەڵسـەنگاندنی ئـاوازە ناسیۆنالیسـتییەکان لـەم سـەردەمەماندا. مەبەسـت لێـی ئـەو ئایدیـا سـادەیەیە -بـەڵام مـن پێموایـە ئاسـانکردنەوە لـە هەندێـک جێگـەدا کۆمـەک بـە ڕوونکردنـەوە دەکات- کـە دەڵێت پێویسـتە

جیاوازیی بکرێت لەنێوان ناسیۆنالیزمی چەوساوە و ستەملێکراوەکان و ناسیۆنالیزمی چەوسێنەر و ستەمکارەکان. من دەڵێم ئایدیاکە لە بنەڕەتەوە دەگەڕێتەوە بۆ مارکس. مارکس یەکەم کەس بوو کە پەرەیداوە بەم ئایدیایە، ئەوەش بە بەڵگەی دوو بابەتی بەرچاو، کە لە هەموو قسەکردنێکدا دەربارەی هەر ستراتیژێکی ململانێی چینایەتیی نێونەتەوەیی دێنەوە پێش و گرنگییەکی زۆریان هەیە: دۆخی پۆڵەندا و دۆخی ئێرلەندا.

لێرەدا زۆر ناگەڕێینەوە بۆ پرسی پۆڵەندا، لەبەرئەوەی گەلێک ناسراوە (لە بنەڕەتدا بە شێوەیەکی بەردەوام ڕاڤەیەکی هەڵەی بۆ کراوە، بەوپێیەی میکانیزمێکی تایبەتی جەنگە دژ بە ڕژێمی قەیسەری، بەبێ ئەوەی هیچ پەیوەندییەکی هەبێت بە پرەنسیپێکی بنەڕەتیترەوە).

بەڵام پرسی ئێرلەندا، گەلێک ڕوونتر و دەقیقترە سەبارەت بەو پرسەی ئێمە باسی لێدەکەین. هەر لە ساڵی (1869-1870)وە مارکس لە وتارێکیدا بۆ ڕۆژنامەیەکی بەلژیکی بە ناوی «ئینتەرناسیۆناڵ»، باس لەوە دەکات کە مادام کرێکارانی ئینگلتەرا درکیان بەوە نەکردووە کە ئەرکی سەرشانیانە هاوکاریی ئێرلەندییەکان بکەن بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی نەتەوەیی، ئەوا هەرگیز ناتوانن شۆڕشێکی سۆسیالیستی لە ئینگلتەرادا بەرپابکەن. مارکس لەبری ئەوەی لەو خاڵەوە دەستپێبکات کە ئایدیای ناسیۆنالیزمی ئینگلیزی و ناسیۆنالیزمی ئێرلەندی یەکسانن، و ناسیۆنالیزمی نەتەوەی ستەمکار و ناسیۆنالیزمی نەتەوەی ستەملێکراو هاوشێوەن، لەبری هەموو ئەوانە ئەم جیاوازییە جەوهەرییە دەکاتە خاڵی دەستپێکی خۆی (پێشموایە مێژوو ڕاستیی و دروستیی تێزەکەی مارکسی سەلماندووە): ستەم و چەوساندنەوەی نەتەوەی ئێرلەندی لەلایەن بۆرژوازیی ئینگلیزییەوە -ئەگەر کرێکارانی ئینگلیز، خەباتی کرێکارانی ئیرلەندییش لەخۆیاندا جێنەکەنەوە- ئەنجامەکەی بریتییە لە لەدەستدانی کرێکارانی ئێرلەندیی بۆ ساڵانێکی زۆر، ئەو کرێکارانەی نمایندەی کەمینەیەکی ڕوولەگەشەی پرۆلیتاریای ئینگلیزیی دەکەن، کە لەتوانایاندا نییە بەتەنها بەرەیەکی یەکگرتووی خەبات دژ بە خاوەن کارە ئینگلیزەکان دروستبکەن، هاوکات لەبەرئەوەی کرێکارانی ئینگلیز لە واقیعدا بەرەیەکی یەکگرتوویان لەگەڵ بۆرژوازیی ئینگلیزییدا پێکهێناوە دژ بە نەتەوەی ئێرلەندی.

شوناس و خاڵی جیاکەرەوەی ڕۆژگاری ئیمپریالیزم ئەوەیە کە جیاکاریی نێوان ناسیۆنالیزمی چەوساوەکان و ناسیۆنالیزمی چەوسێنەرەکان، نەک هەر پرۆلیتاریا ناکاتە دەرەوەی بازنەی خەبات لەپێناو دەسەڵات و سۆسیالیزمدا، بەڵکو بەپێچەوانەوە زیاتر لەو ئامانجە نزیکیدەکاتەوە. لەمڕۆ بەدواوە ئەرک و وەزیفەی ڕزگاریی و یەکخستنی ناسیۆنالیستەکانی نەتەوەیەکی چەوساوە، لە ڕۆژگاری ئیمپریالیزمدا، شیاوی بەدیهاتن نییە لە دەرەوەی هاوپەیمانێتیی پرۆلیتاریا و جوتیارە هەژارەکان، لەژێر ڕابەرایەتیی سیاسیی پرۆلیتاریا و لە ڕێگەی دامەزراندنی دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریاوە.

سەرکەوتنی شۆڕش لە وڵاتێکی دواکەوتوودا و بە سەرکردایەتیی پرۆلیتاریا، هەر تەنها لە چوارچێوەی چارەسەرکردنی کێشە نەتەوەیی و دیموکراسییەکانی ئەو وڵاتەدا کورتنابێتەوە، بەڵکو ئەم سەرکەوتنە پزیسکی پرۆسێسی شۆڕشی بەردەوامە و مەیلی بەلای چارەسەری ئەرکە مێژوویەکانی شۆڕشی سۆسیالیستییدایە، هاوکات هاندەرێکیشە بۆ درێژبوونەوەی شۆڕشی نێونەتەوەیی بۆ وڵاتە پیشەسازییە باڵاکان و بەجێهێنانی ئەرکە ڕاستەوخۆکانی شۆڕشی سۆسیالیستی. تووڕەییەکی زۆر دامدەگرێت کاتێک دەبینم کەسێکی وەک (گی مۆلییە)، ئەو کاتەی سەرۆک وەزیرانێکی سۆسیال دیموکراتی فەرەنسای ئیمپریالیست بوو، وانە و ئامۆژگاریی سەبارەت

بـە ئینتەرناسـیۆنالْ پێشکەشـدەکات و ڕایدەگەیەنێـت ئـەو جەزائیرییانـە کەوتوونەتـە هەڵـەوە کـە لـە سـەدەی بیسـتەمدا داوای سـەربەخۆیی نەتەوەیـی دەکـەن، لـە ڕۆژگارێکـدا کـە خەریکـە ئایدیـای نەتـەوە کـۆن و سـواو دەبێـت. هـەر کەسـێک تۆزقاڵێـک هەسـت و ئەندێشـە و بیرکردنـەوەی درووسـتی هەبێـت دەتوانێـت وەڵامـی جەنابـی (گـی مۆلییـە) بداتـەوە و بڵێـت: «ئـای لـەم بیرۆکـە نایابـە؛ بیرۆکەیـەک کـە دەڵێـت نەتەوەیـەک کاتـی بەسـەرچووە! ئـەی جەنابـت بـۆ دەستپێشـخەر نابیـت و بـاز بەسـەر بیرۆکـەی نەتـەوەی فەرەنسـییدا نادەیـت؟ بۆچـی لەپێشـەوە داوا لـە نەتـەوەی سـتەملێکراو دەکەیـت ئایدیـای نەتەوەیـی تێبپەڕێنێـت و بـازی بەسـەردا بـدات، لەکاتێکـدا تـۆ وەک سـەرکردەی دەوڵەتێکـی کۆڵۆنیـال و چەوسـێنەر، پێویسـتە دەسـتبەرداری ئـەو ئایدیـای نەتەوەییـە ببیـت؟». هەرچۆنێک بێـت ناکرێـت تەگبیـر و دانایـی لـە کۆیلـەوە بێـت. ئـەوە کۆیلـە نییـە کـە دەبێـت داوای لێبکرێـت لەمـڕۆ بـەدواوە واز لـە پەنابـردن بـۆ توندوتیـژی بهێنێـت بـۆ ئازادبـوون لـە کـۆت و بەندەکانـی. ئەگـەر ئێمـەش بمانەوێـت بـە هەمـان ئـەم زمانـە قسـەبکەین، دەبێـت سـەرەتا داوا لـە جـاش و کاسـەلێس و خـاوەن کۆیلـەکان بکەیـن دەسـتبەرداری سـتەم و چەوسـاندنەوە بـبن، و چیـتر لـە ڕێگـەی توندوتیژییـەوە پارێزگاریـی لـە چەوسـاندنەوە و سـتەمکاریی خۆیـان نەکـەن. ئیـتر دواتـر دەبینـی چـی دەبێـت.

مـن ناتوانـم هەرگیـز هاوسـۆز بـم لەگـەڵ ئەوانـەی کـە پەنجـە بـۆ هاوجووتـی و یەکسـانیی نێـوان ناسـیۆنالیزمی چەوسـاوەکان و ناسـیۆنالیزمی چەوسـێنەرەکان ڕادەکێشـن. چەندێـک ناسـیۆنالیزمی چەوسـێنەران نەخـوازراو و نەویسـتراوە و توانـای هیـچ هەنگاوێکـی نییـە بەرەوپێشـەوە، هـەم لەڕووی سیاسـی و هـەم لـەڕووی ئایدۆلۆژییـەوە، پێویسـتە لـە بەرامبـەردا کۆمەڵـە خاڵێکـی زۆر زیاتـر بەهەنـد وەربگریـن، کاتێـک پرسـەکە پەیوەسـت دەبێـت بـە ناسـیۆنالیزمی چەوسـاوەکانەوە.

کاتێـک بـاس لـە گەلانـی کۆڵۆنیالـی دەکەیـن -نـەک هـەر بەتەنهـا ئـەو گەلانـەی لەلایـەن وڵاتێکـی بێگانـەوە داگیرکـراون، ئـەو گەلانـەی لـە داگیرگەیەکـی دەرەکییـدا نیشـتەجێبوون، بەڵکـو هەروەهـا کاتێـک قسـە لەسـەر گەلانـی داگیرگـە ناوخۆییەکانیـش دەکەیـن، هاوشـێوەی زنجییەکانـی ویلایەتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریـکا - و چاودێریـی بارودۆخـی تراژیدیـی ژیانـی ئـەم نەتـەوە چەوسـاوانە دەکەیـن، هەروەهـا کاتێـک دەبینیـن بوونەتـە قوربانیـی چەوسـاندنەوەی ئابـووری و سیاسـی و ئەخلاقـی و کولتووریـی، ئـەم چەوسـاندنەوە ئەخلاقـی و کولتوورییـەش زۆربـەی کات گوزارشـتە لـە سـەرخانی زەرووری بـۆ بەردەوامبـوون لـە چەوسـاندنەوەی ئابـووری و سیاسـی، ئـا لـەو کاتـەدا ناچاردەبـم گوتەکـەی ترۆتسـکی لەبەرخۆمـەوە بڵێمـەوە کـە دەڵێـت: «لەدایکبوونـی هۆشـیاریی نەتەوەیـی لەنـاو ناسـیۆنالیزمێکدا کـە گیـرۆدەی چەوسـاندنەوەیە، هەروەهـا هەوڵدان بۆ ڕزگاربـوون نـەک هـەر لـە ئیمپریالیزمـی ئابـووری و سیاسـی بەتەنهـا، بەڵکـو لـە ئیمپریالیزمـی کولتوورییـش، هەنـگاوی یەکەمـن لـە ڕێگەیانـدا بـەرەو شـکۆی مرۆڤانەیـان، ئیـدی ئـەوکات دەتوانیـن بڵێیـن پێشـکەوتنێکی مـەزن بەسـەر مرۆڤایەتییـدا هاتـووە.

پێویسـتە ئـەوە وەبیـر خۆمـان بهێنینـەوە کـە بارودۆخـی کۆیلـە ڕەشپێسـتەکان لـە سـەدەی نـۆزدەدا چـۆن بـووە. پێویسـتە بیـر لـەوە بکەینـەوە کـە دۆخـی جوتیـارە ڕەشپێسـتەکان چـۆن بـووە پـاش جەنگـی جیابوونـەوە و سـەربەخۆیی لـە ویلایەتـە یەکگرتووەکانـی ئەمریـکا، هەتاوەکـو تێبگەیـن کـە ڕابـوون و سـەرهەڵدانی هۆشـیاریی نەتەوەیـی لای ئـەم توێـژە مرۆڤـە، کـە گیـرۆدەی دەسـتی چەوسـاندنەوە و سـتەم بـوون، هەمـوو

ئاستێک تێدەپەڕێنن و گوزارشت لە پێشکەوتنێکی مەزن دەکەن. ئەمە قۆناغێکە بواری دەرچوونی تێدا نییە بەهیچ جۆرێک، و بواری دەستبەرداربوونی نییە هەتاوەکو لە چەردەیەکی داهاتوودا، بوارێک دێتە ئاراوە بۆ یەکانگیربوونی ئەم جۆرە ناسیۆنالیزمە چەوساوانە لەناو مرۆڤایەتییەکدا، کە دواجار دەگاتە یەکبوون.

ئینتەرناسیۆنالیزم سەردەکێشێت بۆ توانەوە و ئاوێزانبوونی نەتەوەکان لەناو کۆمەڵگەیەکی جیهانیی بەدەر لە چینایەتییدا. بەڵام ئەم ئاوێزانبوونە دەرئەنجامی یەکسانبوونی نەتەوەکانە، ئەم یەکسانییەش پێویستە سەرەتا و پێش هەر شتێک بەدیبێت. بەڵام مادام نەتەوەکان یەکسان نین، ئەوا هەرگیز ئاگایی نەتەوەیی لای [نەتەوە] چەوساوەکان ناپوکێتەوە، لەبەرئەوەی خۆشبەختانە هیچ هێزێک نییە بتوانێت بڵێسەی ئاگری یاخیبوون و شۆڕش دامرکێنێتەوە، ئەمەش بەو مانایە دێت کە هەرگیز بە شێوەیەکی پاسیڤانە ستەم و نایەکسانی قبوڵناکرێت لە هیچ شتێکدا.

ماکسیم ڕۆدنسۆن:

دەمەوێت چەند قسەیەک بکەم سەبارەت بە دوو سێ خاڵ لەوانەی مەندڵ وروژاندنی. بەڵێ ئەو ڕاستە و ڕەخنەکەی لە جێگەی خۆیدایەتی لە من، سەبارەت بەو فۆرمولەیەی من لە مارکسەوە گێڕامەوە و گوتم ئەو [واتە مارکس] باسی لە ئابووریی بەدەوڵەتیکراو کردووە. لەڕاستیدا زمانم ناپاکیی لێکردووم و مەندڵ تەواو ڕاست دەکات. مارکس کاتێک وێنای داهاتوو دەکات، ڕوونییەکی ئەوتۆ نادات بەدەستەوە، لەم جێڕەوتەشدا هەندێک لە ئایدیاکانی -لانی کەم لە وردەکارییەکاندا- لێکدژ هاتوونەتەوە. بەهەرحاڵ، مارکس پێشبینیی ئەوەی دەکرد دەوڵەت بە شێوەیەکی هێواش و لەسەرخۆ دەپوکێتەوە، بەوەش مادام ئەو بەرهەمهێنانەی لەسەر ئاستی بنکەی هاوبەشەکان بەشدارن لە هەرەوەزییەکانی شوێنی بەرهەمهێناندا، ئەوا بە هەمان شێوە، لانی کەم بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت، هاوبەشییەکی بازنە فراوان لەنێوان ئەم یەکە بەرهەمهێنانەدا دێتەئاراوە. مەبەست لەمەش بەزەروورەت دەوڵەت نییە، بەگشتی شتەکە تەواو ڕوون نییە [لای مارکس].

ئەوەی لە مارکسەوە هەڵدەهێنجرێت ئەوەیە کە فاکتەرەکانی ئەنتاگۆنیزمی چینایەتیی ئەو قۆناغەی ڕوونەکردۆتەوە، ئەمەش بە پێچەوانی (باکۆنین)ەوە (چەندین نووسراو و تۆمار هەن کە ئەمە ڕوونەدەکەنەوە و لە پەراوێزی یەکێک لە کتێبەکانی باکۆنیندا نووسراون)، پێموایە لێرەدا باکۆنین دیووی ڕاستەقینەی شتەکانی بینیوە، کاتێک دەڵێت: «لەو پرۆژەیەی بەڕێز مارکس (یاخود دکتۆر مارکس) بۆ کۆمەڵگە ئامادەیکردووە، بەدڵنیاییەوە چینە تازەکە چینەکانی دیکە دەچەوسێنێتەوە. مارکس، کە بیرمەندێکی مەزنە و هەموومان هاوکۆکین لەسەرئەمە، لە تێبینییەکی بچووکی پەراوێزییدا وەڵامی دەداتەوە و دەڵێت: «ئەگەر جەنابی باکۆنین بەتەنها ئاگاداری دۆخی بەڕێوەبەری هەرەوەزییەکی کرێکاران بێت، ئەوا سەرجەم ئەو دێوەزمە و مۆتەکانە دەخاتە لاوە کە لەسەر دەسەڵات هەیەتی» . ئەمەش بەو مانایە دێت کە گۆڕانی دۆخی کرێکار، کاتێک لەناو چوارچێوەی کۆمەڵگەی سەرمایەدارییدا و لەسەر ئاستێکی بچوک و بەشەکیی دەگاتە ئازادبوون، گۆڕانێکە بەبێ هیچ ماف و هیچ پاساوێک -لەبەرئەوەی مرۆڤ، وەک مارکس خۆی لە چەندین بۆنەدا باسی لێوە کردووە، بە زەین کوێرییەوە لەبەردەم کێشەیەکدا دەوەستێت کە بەتەواوی گرنگیپێدانەوە وروژاندوویەتی- بۆ کۆمەڵگەی داهاتوو و باڵکێشانی بەسەر ئەو کۆمەڵگەیە بە شێوەیەکی میکانیکی.

خاڵی دووەم کە دەمەوێت باسی لێوە بکەم، سەبارەت بەو حاڵەتانەیە کە نەتەوەیەک سەرتاپا لەلایەن نەتەوەیەکی دیکەوە دەچەوسێندرێتەوە و ستەمی لێدەکرێت. پێشتر مەندڵ باسی لە هەردوو نموونەی ئێرلەندا و پۆڵەندای کرد لە ئەورووپا. هەروەها چەندین حاڵەتی ڕوون و ئاشکرای کۆڵۆنیاڵیی بوونیان هەیە. پێموایە باسکردن لەوەی پرۆلیتاریا هیچ بەرژەوەندییەکی ڕاستەقینەی لەم کۆنترۆڵ و دەسەڵات و چەوساندنەوەیەدا نییە، جۆرێکە لە پەردەپۆشکردنی ئەم واقیعە.

مارکس باس لەو ئەرکە پیرۆزە دەکات کە لەسەر شانی پرۆلیتاریاکانە بۆ خەبات دژ بە چینی بۆرژوازیی نەتەوەکەی خۆیان کاتێک نەتەوەیەکی دیکە دەچەوسێنێتەوە، ئەمە باسێکە و جێگەی لەسەر وەستانە، لەبەرئەوەی مارکسیستەکان، هەر لە خودی مارکسەوە، ڕاهاتبوون لەسەر نکۆڵیکردن لە هەر ڕێسایەکی ئەخلاقیی سەربەخۆ. مارکس دەیویست هاوار بکات و بڵێت ئەوەی دەیجوڵێنێت و پاڵی پێوەدەنێت پاڵنەر ئەخلاقی نییە - ئەوەی زۆر مارکسی توڕەدەکرد و تائێستاش مارکسیستەکان توڕەدەکات، ئەوەیە بگوترێت مارکسیستەکان چاو لە نموونەیەکی باڵا دەکەن- بەڵام من ئەندێشەی ئەوە دەکەم قسەکردن [ی

مارکس] دەربارەی ئەرکێکی پیرۆز، خۆی لەخۆیدا قسەیەکی ئەخلاقییە. شتەکە هەرچۆنێک بێت، مارکس پێیوابوو خەبات دژ بە کۆڵۆنیالیزمی ئینگلیزی، لە بەرژەوەندیی کرێکارانی ئینگلیزە، بەڵام من قەناعەتم بەوە نییە. هەر بەڕاستیش من پێموایە لە چەندین دۆخی جیاجیادا، سەرتاپای گەلێک بەرژەوەندیی لەوەدایە سەرتاپای گەلێکی دیکە بچەوسێنێتەوە، بەتایبەت لە حاڵەتە کۆڵۆنیالییەکاندا. وەک ئەوەی لە ئەندێشەی منداید، گومان لەوەدا نییە کە فەرەنسییەکانی جەزائیر بۆ نموونە، پێڕەشەکان (Pied-Noir) لە جەزائیر، بەکۆی گشتی و بە شێوەیەکی بەکۆمەڵ، بە بچوکە بچوکەکانییانەوە، بەرژەوەندییان لەوەدا بوو پارێزگاریی لە ئیمتیازاتەکانیان بکەن بەرامبەر جەماوەری عەرەب و دەشتەکی، دواجار بەرژەوەندییان لە چەساندنەوەی ئەم جەماوەرەدا بوو.

هەروەها دەتوانین بڵێین کە جڤاتی ڕەشپێستەکان لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، بەکۆی گشتی، جڤاتی ڕەشپێستەکان دەچەوسێننەوە. هەروەها پێویستە لێرەدا ئاماژە بە هەندێک جیاوازی و حاڵەتی ئاوارتە بدەین، بۆ نموونە بۆرژوازیی ڕەشپێست، بەڵام شتەکە بە گشتی وەک ئەوەیە کە گوتمان. پێموایە -تکادەکەم با هەندێک لە هاوڕێیانمان نیگەران نەبن- هەمان شت بە شێوەیەکی گەورە لە فەڵەستینیش دەگوزەرێت .

ئێوە دەزانن کە لەنێو «پێ ڕەشەکان»ی جەزائیردا، زۆرێکیان لە هەڵبژاردنەکاندا دەنگیان بە سۆسیالیست و کۆمۆنیستەکان دەدا، پاشان دەبوونە ڕەگەزی هەرە ڕێکخراو لەناو «ڕێکخراوی سوپای نهێنی»دا. پێش ئەوەش هەر ڕێکخراو بوون، ئەوکات کۆمۆنیستەکانی میسر داوای مافی خۆیان دەکرد لە بۆرژوازیی میترۆپۆلیی فەرەنسیی. لە داواکارییاندا بۆ بەردەوامبوونی ئیمتیازاتەکانیان وەک چەوسێنەری جەماوەری عەرەب و دەشتەکی.

من لای خۆمەوە تەواو هاوڕام کە دەبێت جیاکارییەک بکرێت لەنێوان ناسیۆنالیزمی گەلانی ستەملێکراو و گەلانی ستەمکاردا. بەڵام ئەوەی دەمەوێت زیاتر جەختیلێبکەمەوە، زیاتر سەبارەت بە داهاتووە وەک لە ئێستا، بەرامبەر هاوڕێیانم لە جیهانی سێ بەگشتی و جیهانی عەرەبی بەتایبەتی، ئەوەیە کە کاتێک مرۆڤ «چەوساوە» دەبێت -وەک ئەوەی لە حاڵەتی جولەکەکاندا بینیمان بە نموونە- مەرج نییە ئەم چەوساوەییە زامن و پارێزبەندییەک بێت هەتاوەکو لەداهاتوودا نەگۆڕێت بۆ «چەوسێنەر». دەمەوێت زیاتر جەخت لەوە بکەمەوە کە نابێت مرۆڤ بێباکانە لێی دابنیشێت و بڵێت مادام ئێستا چەوساوەم ئیدی نابمە چەوسێنەر. ئەو ویژدانە ئاسودەیەی جولەکەکان بەجۆرێک تورەم دەکات، کە ڕێگە بە خۆم بدەم لای نەتەوە و گەلانی دیکە بەر ڕەخنە و قسەی بدەم.

نموونەی پۆڵەندامان لەبەردەمدایە. لە سەدەی نۆزدەدا، لە چاوی سەرجەم لیبراڵەکان و دیموکراتخوازەکان و سۆسیالیستەکانی ئەورووپاوە، پۆڵەندا حاڵەتێکی نموونەیی نەتەوەیەکی چەوساوە بوو، کە شایەنی ئەوەبوو مرۆڤ خۆی لەپێناویدا بکاتە قوربانی. بەڵام هەر ئەوەندە ڕزگاریبوو، ئیدی ڕاستەوخۆ کەوتە چەوساندنەوەی ئەوانی دیکە.

لەم بارەیەوە دەمەوێت دوو تێکستی زۆر کورتی (لینین)تان بۆ بخوێنمەوە، لەبەرئەوەی لەو تێکستانەن کە کەم دێنە بەردەست و هیچ کەسێکی وەها ناگەڕێتەوە سەریان. یەکێک لەو نامیلکانەی لە مۆسکۆ بە فەرەنسی دەرچووە و دواتر لە فەرەنسا و لەلایەن «بڵاوکراوە کۆمەڵایەتییەکان «ـەوە سەرلەنوێ بڵاوکراوەتەوە، بەڵام دوای ئەوەی لە کۆی چوار وتار دووان لە وتارەکانی سەردراونەتەوە. ئایا هۆکاری سەرینەوەیان ئەوە بووە کە ئەو دوو وتارە چەند بڕگەیەکیان تێدایە کە

دەبێتە مایەی ئیحراجبوونی هەندێک لە مارکسیستەکان، بەتایبەت کۆمۆنیستە ستالینییەکان، بەڵام هاوکات پاڵنەرێکی تێدایە بۆ بیرکردنەوەی هەموو لایەک بە بڕوای من؟ لەڕاستیدا کەم کات هەبووە ئایدیایەکی بەم شێوەیە ڕوون لەلایەن لینینەوە سەبارەت بە قۆناغی پاش شۆڕش باسبکرێت:

«لەژێر سایەی سەرمایەدارییدا، هەڵگرتنی ستەمی نەتەوەیی (ستەمی سیاسی بە شێوەیەکی گشتی) ئەستەمە. هەڵگرتن و هەڵوەشاندنەوەی ستەمی نەتەوەیی پێویستی بە هەڵوەشاندنەوەی چینەکانە، واتە بونیادنانی سۆسیالیزم. بەڵام سۆسیالیزم، کاتێک جەخت لەسەر ئابووری دەکاتەوە، لەڕاستیدا گەڕانەوەیەکی ڕووت نییە بۆ ئابووری. بۆ نەهێشتنی چەوساندنەوەی نەتەوەیی، دەبێت بنەمایەک بوونی هەبێت: بەرهەمهێنانی سۆسیالیستی؛ بەڵام هێشتا پێویستە دەوڵەت بە شێوەیەکی دیموکراسی لەسەر ئەم بنەمایە دابمەزرێت، سوپا دیموکراسی بێت و ...هتد. پرۆلیتاریا، بە گۆڕینی کەپیتالیزم بۆ سۆسیالیزم، بوار و گریمانەی هەڵوەشانەوەیەکی گشتگیری چەوساندنەوەی نەتەوەیی دەخوڵقێنێت؛ بەڵام ئەم گریمانەیە تەنها -تەنها!- کاتێک دەبێتە فاکت و حەقیقەتێکی واقیعی، کە دیموکراسییەکی پڕ و تەواوکار لە سەرجەم مەیدانەکاندا چێبکرێت ، تەنانەت بە دەستنیشانکردنی سنوورەکانی دەوڵەت بەگوێرەی «هەست و ویست»ی دانیشتوان، تەنانەت بە ئازادیی جیابوونەوەی تەواوەتیشەوە» .

هەرچەندە پەڕەگرافەکە پوختەیەکی کورتە، بەڵام کاتێک لێی ڕادەمێنیت و بە قووڵیی دەیخوێنیتەوە گرنگیی و بایەخی خۆی هەیە. بڕگەیەکی کورتی دیکە هەیە، کە لەوێدا لینین دەگەڕێتەوە بۆ نامەیەکی (ئەنگڵس) بۆ (کاۆتسکی) لە سێپتەمبەری 1882، لەوێدا ئەنگڵس پێشبینیی ئەو قۆناغە دەکات کە تێیدا شۆڕشی سۆسیالیستی لە ئەوروپا ڕوودەدات. لە میانەی ڕوانگەی ئەنگڵسەوە بۆ قۆناغەکە، ئەوە ڕوونەدەبێتەوە کە ئەوروپا سەرتاپا دەگاتە پێشکەوتنێکی بێپایان، ئەگەری ئەوەش هەیە وڵاتانی دیکە، وڵاتە داگیرکراوەکان (کۆڵۆنییەکان)، لەم سۆسیالیزمە تێنەگەن، هەربۆیە بەر نەفرەتی دەدەن و دژی دەبن:

«ئەو قۆناغە کۆمەڵایەتی و سیاسییانە کامانەن کە پێویستە ئەم وڵاتانە پێیاندا بڕۆن پێش ئەوەی خۆیان بگەنە ڕێکخستێکی سۆسیالیستییانە [ی کۆمەڵگە]؟ پێموایە لەمڕۆدا ناتوانین وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە، تەنها مەگەر لە ڕێگەی گریمانە و خەملاندنی بێسوودەوە. بەڵام شتێک هەیە گومان هەڵناگرێت، وەک ئەوەی ئەنگڵس دەڵێت، ئەویش ئەوەیە کە پرۆلیتاریای سەرکەوتوو، ناتوانێت خۆشبەختی و خۆشگوزەرانی بەسەر گەلێکی بێگانەدا بسەپێنێت، بەبێ ئەوەی ڕووبەڕووی مەترسیی خودی سەرکەوتنەکەی نەبێتەوە».

وەک لینین ڕاڤەی دەکات، ئەنگڵس بەهیچ جۆرێک باوەڕی بەوە نەبووە کە «فاکتەری ئابووری لای خۆیەوە بەسە بۆ سەرکەوتن بەسەر بەربەست و نارەحەتییە ڕاستەوخۆکاندا. شۆڕشی ئابووری هاندەری هەموو وڵاتانە بۆ ڕووکردنە سۆسیالیزم؛ بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەگەری ڕوودانی شۆڕش و جەنگ دژ بە وڵاتە سۆسیالیستییەکان دەبێت. گومان لەوەدا نییە کە سیستەمی سیاسی هەرچۆنێک بێت لەگەڵ سیستەمە ئابوورییەکەدا خۆی دەگونجێنێت، بەڵام ئەمە هەمووی بە یەک جار و بە یەک هەنگاوی ڕاستەوخۆ و بەبێ ڕووبەڕووبوونەوە نابێت. بە دیدگای ئەنگڵس «ئەوەی حاشاهەڵنەگرە و جێگەی گومان نییە» بریتییە لە پرەنسیپێک، کە سەرچاوەکەی دیدگای ئینتەرناسیۆنالیستیی ئەنگڵسە و بەسەر هەموو «گەلانی بیانی»دا جێبەجێدەبێت، نەوەک هەر تەنها بەسەر گەلانی داگیرکراودا، ئەویش

ئەمەیە: سەپاندن و چەسپاندنی خۆشگوزەرانی، بە مانای ئەوە نایەت پرۆلیتاریا ڕووبەڕووی مەترسی دەبێتەوە. پرۆلیتاریا، هەر تەنها لەبەرئەوەی شۆڕشی کۆمەڵایەتیی بەرپاکردووە، پیرۆز نییە و ناکرێت پیرۆز بکرێت و پارێزراو نییە لە ڕووبەڕووبوونەوەی هەڵە و لاوازی. بەڵام ئەو هەڵانەی دێنەپێش (و ئەو بەرژەوەندییە نامەردانەیەی پاڵنەرێکە بۆ بەپەیژەکردنی ئەوانی دیکە و ڕۆیشتن بەسەر پشتیاندا) [دوای شۆڕشی سۆسیالیستی (تێبینیی ڕۆدنسۆن)]، بە بێگومان دەیگەیەنێت بە ئاشنابوون بەو حەقیقەتە» .

پێموایە ئەم تێکستانە، لە سنوورێکی دەستنیشانکراودا، دان بەوەدا دەنێن کە چارەسەری کێشەی چینەکان، نابێتە چارەسەرێکی ئۆتۆماتیکیی بۆ تەواوی کێشە نەتەوەییەکان.

قسەیەکی کورتی دیکە هەیە، کاتێک دەگوترێت (بێگومان لە ڕوانگەیەکی مێژووییەوە وەک لێرەدا گوتراوە)، ئیسرائیلییەکان چەوساوەن لەبەرئەوەی فەڵەستینییەکان دان بەوەدا نانێن مافی بوونی قەوارەیەکی نەتەوەییان هەبێت، لەم ڕۆژگارەدا ئەم چەوساندنەوەیە بە ئاستێک زۆر ئەبستراکتیزە کراوە. دەبێت لەوە تێبگەین کە ئەگەر ئیسرائیلییەکان گیرۆدەی دەستی چەوساندەوەیەکی ئەبستراکتن، بگرە بەجۆرێک لەوپەڕی ئەبستراکت و داماڵیندایە، هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ مامەڵەی خۆیان کە لەسەرەتاوە وەک چەوسێنەرێک مامەڵەیان کردووە، هەرچەندێک ئەوەیان [دەستپێشخەریی ستەم و چەوساندنەوە لەلایەن ئیسرائیلییەکانەوە] گرانە تەحەمول بکرێت .

لە لایەکی دیکەوە، سوکایەتیکردن بە جولەکەکان بەوەی بێگانەن لە ڕوسیا، هاوشێوە نییە لەگەڵ ئەو سوکایەتییەی پێیان دەکرێت گوایە بێگانەن بە فەڵەستین . دوو باری تەواو لێکجیاوازن. لەڕاستیدا جولەکەکانی ڕوسیا بەشێکن لە دانیشتوانی ڕەسەنی ئەو وڵاتە، تەنانەت ئەگەر بە ڕەچەڵەک دوور و بێگانەش بن؛ واتە کەمینەیەکی بەدبەخت پێکدەهێنن. بەڵام لە فەڵەستین شتەکە تەواو جیاوازە.

هەڵوێستی من بەو جۆرە نییە کە وەک باوەڕ باوەڕم بە پرۆگرام و بەرنامە و ستراتیژی فەڵەستینییەکان هەبێت (بەڵکو هەڵوێستی من ڕەخنەیەکی توندە بەرامبەریان)، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێت دان بە شتێکی سادە و حاشەهەڵنەگردا بنێین، ئەویش دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتاکانی زایۆنیزمی سیاسی لە ساڵی 1897 و پێش ئەوەش بە ماوەیەکی کەم، ئەوکاتەی (هێرزڵ) و ئەوانەی لەپێش هێرزڵەوە بوون دەیانگوت دەبێت فەڵەستین بکرێتە دەوڵەتێکی جولەکە، ئەو فەڵەستینەی ئەوکات وڵاتێکی تەواو عەرەبی بوو وەک چۆن دەڵێین فەڕەنسا فەڕەنسییە و بەلژیکا بەلژیکییە، پێموایە بۆ ئەو بەجولەکەکردنەی فەڵەستین تەنها دوو ڕێگە هەبووە و دەبێت بە یەکێک لەو دوو ڕێگەیە بکرێت: یان ملپێکەچکردن و ژێردەستەکردنی دانیشتوانە ڕەسەنەکەی، یاخود دەرکردنیان. من نازانم ئایا بەدەر لەو دوو ڕێگەیە ئەو گۆڕانکارییە چۆن دەکرێت. هەر بەفیعلییش ئەوە ڕوویدا.

سەرچاوە:

جدل الطبقة والأمة، مجموعة من المؤلفين، ترجمة: جورج طرابيشي، دار الطليعة.